

MARAŞ KURTULUŞ MÜCADELESİ KOMUTANI
ARSLAN BEY'İN HATIRATI

İmtiyaz Sahibi
Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü
Cevdet KABAĞCI

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa SEMERCİ

Editör
Ömer Yalçın OVA

Kapak&Mizanpaj
Şükran İŞÇİ

Baskı Tarihi: 2018

ISBN: 978-605-4996-58-2

Yapım&Baskı

Yönetim Yeri
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 - 16

www.kahramanmaras.bel.tr

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz,
yayımlanamaz.

MARAŞ KURTULUŞ MÜCADELESİ KOMUTANI
ARSLAN BEY'İN HATIRATI

Yayına Hazırlayan ve Notlandıran
Mahmut TOĞUZ (TOĞUZATA)

KAHRAMANMARAŞ 2018

TAKDİM

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi olarak, tarihe ismini altın harflerle yazdırmış önemli şahsiyetleri gelecek nesillerle buluşturmak adına bugüne kadar pek çok önemli çalışmaya imza attık, atmaya da devam ediyoruz. Şunu çok iyi biliyoruz ki geçmişini bilmeyen bir millet, geleceğinden asla söz edemez.

Milli mücadele döneminin önemli isimlerinden biri olan Arslan Bey de ülkesine ve milletine büyük hizmetlerde bulunmuş tarihi bir büyüğümüzdür... Kahramanmaraş'ın, kurtuluş savaşı döneminde ilk kurşunu atarak milli mücadeleye öncülük eden şehir olması Arslan Bey ve arkadaşları sayesinde olmuştur. İşte biz de kültür sanat yayınlarımız kapsamında Arslan Bey'i anlatan bu kitabın basımını gerçekleştirerek, kendisini bir kez daha gelecek nesillerle buluşturmak istedik.

Diğer yayınlarımız gibi bu kitabında Kahramanmaraş'ın kültür sanat envanterine önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Bu vesile ile eser sahibine ve eserin hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ediyor, saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Fatih Mehmet ERKOÇ
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖN SÖZ

Arslan Bey'in Maraş Kurtuluş mücadelesi ile ilgili iki hatıratı vardı. Birisi Latin harfleri ile yazılmış diğeri ise kendi el yazması ve eski Türkçe harflerle yazılmıştı. Bu hatıratlar yanında birçok belge, fotoğraf, rapor ve telgraflar da mevcut idi. Savaş sırasında Mustafa Kemal ve diğer komutanlarla yapılan yazışmalar da vardı. Bu dokümanlar Mustafa Zülkadiroğlu tarafından alındı ve tekrar iade edilmedi. Gün ışığına ancak pek az kısmı yansdı. Mustafa Zülkadiroğlu daha sonraki bir konuşmasında “Maraşlıyı büyük bir sıkıntıdan kurtardım. “diyordu. Oysaki bazı güçlere hizmet ederek, Maraşlının kendi tarihini öğrenmesine engel oluyordu. Düzmece bir tarih kurgulanıyor ve Maraşlı çarpıtılmış bir tarihle baş başa bırakılıyor, tarihin adeta üstü örtülüyordu. Bu belgeleri elinde bulunduranlar ancak istedikleri kadarını servis ediyorlardı. Elde bulunanların yayınlanmasına yıllarca aile olarak eksik ve tahrif edilmiş noktalar bularak karşı çıktık. Ancak gerçeklerin ortaya çıkması yıllar geçtikçe daha da zorlaştı ve çarpıtmalar büyük boyutlar kazandı. Bu nedenle elde bulunanları yaymaya, yayınlamaya karar verdik. Arslan Bey'in hatıralarının tümü bir gün ortaya çıkacaktır. Biz de Maraş kurtuluş mücadelesini tam olarak o zaman öğrenme imkânı bulacağız. O zamana kadar elimizde bulunanla yetineceğiz. Bu hatırat birkaç dostumuz tarafından kaleme alındı. Orijinal metin yayınlandı. Bu orijinal metinden biri de Serdar YAKAR tarafından hazırlanan, 2014 yılında Kahramanmaraş

Büyükşehir Belediyemiz tarafından yayınlanan “Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey “isimli kitaptır. Ben de bu kitaptaki o orijinal metni temel alarak genç nesillerin daha iyi anlamaları amacıyla Farsça ve Arapça kelime ve deyimlerden ayıklanmış bir metni, el verdiğince sadeleştirerek vermeye çalıştım.

Bu sadeleştirmede kesinlikle içeriğe dokunulmadı. Hiçbir yoruma yer verilmeden hatırat olduğu gibi verildi. Bu hatırat Maraş kurtuluş mücadelesini başından son gününe kadar, en ufak bir ayrıntıyı atlamadan vermesiyle önem kazanıyor. Genç nesillerin daha kolay okuması ve anlaması amacımız olmuştur. Bu konuda bir nebze olsun katkı sağlamışsak mutlu olacağız. Hayırlı olması dileğiyle tüm şehitlerimize ve ebediyete intikal etmiş gazilerimize Allah'tan rahmet, minnet ve şükranlarımızı sunarız.

Mahmut TOĞUZ (TOĞUZATA)
2018-Kahramanmaraş

ARSLAN BEY (TOĞUZATA) (1883-1963)

Arslan Bey 1859-1864 yıllarında Kafkasya'dan Çarlık Rusya'sı tarafından sürgüne tabi tutularak göç etmek zorunda kalan Asetin (Oset) Toğuzata kabilesinin Maraş bölgesine yerleştirilen boyuna mensuptur.

Mırza Zade Abdullah Hasan Oğlu Arslan Bey, 1883 yılında Maraş Sancağı Göksun kazası Fındık köyünde (Fındık Mahallesi) dünyaya geldi.

İlköğrenimini Göksun kazasında tamamladı. Elbistan'da Rüştîye Mektebini bitirerek, Medreselere devamla ilim tahsilinde bulundu.

Bir süre Göksun'un köylerinde ilkokul öğretmenliği yaptı. Dini eğitimini geliştirmek üzere Halep'e gitti.

Halep Valisi ve İsmail Bey'in (Hakim) yoğun ısrarları sonucu, 1 Mart 1910 yılında Halep'te Polis olarak göreve başladı. 1911 yılında Komiser yardımcılığı görevine atandı.

1915 yılında Halep Valiliği İkinci Komiser yardımcılığına atandı.

1916 yılında Halep vilayeti dahiliye zabıtlığı ve Polis Okulu Öğretmeni olarak görev yaptı.

1917 yılında Trablusşam sancağının öneminden dolayı, İkinci Komiser olarak Trablusşam'da göreve başladı.

Aynı yıl içerisinde Serkomserliğe terfi etti. 17 Temmuz 1918 yılında Trablusşam Aşar kontrol memurluğu görevi üstlendi.

31 Ekim 1918 yılında Türk Milleti'nin idam fermanı olan Mondros Mütakeresi'nin imzalanmasıyla, "Doğduğum şehir işgal altındayken buralarda duramam. "diyerek 5 Eylül 1919'da Maraş'a döndü.

12 Şubat 1920 gününe kadar Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti reisi olarak savaşı bizzat yönetip, cephede sipere girerek savaş-

tı. Maraş kurtuluş mücadelesinin kazanılmasıyla önemli bir kuvvet beraberinde Antep savunmasının merkez komutanlığını yaptı.

T.B.M.M 1.Dönem Milletvekili olarak 17 Mayıs 1920 tarihinde Meclise katıldı.

Maraş Mutasarrıflığı ve Adana Askeri Komutanlığının talebi üzerine T.B.M.M izinli olarak Güney cephesine gönderildi. 14 Ay Güney cephesinde tüm düşman çekilinceye kadar ve mahalli olaylar sükut buluncaya kadar görev yaptı.

Meclisin son döneminde P.T.T komisyonunda görev aldı. Kırmızı-yeşil şeritli istiklal madalyası ile taltif edildi.

7 Haziran 1963 yılında vefat etti.

MARAŞ KURTULUŞ MÜCADELESİ

KOMUTANI ARSLAN BEY'İN HATIRATI

(Arslan Bey anlatıyor.)

Birinci Dünya Savaşı'nda ordularımız, gerek yalnız ve gerekse bağlaşıklar adına hücum ettiler.

Doğuda Süphan Dağı'nı, Güneyde Sina Çölü'nü aştılar. Kanalda, Kut'ül Amare'de İngilizlerden esir getirdiler. Çanakkale'de düşmanı denize döktüler. Fakat Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in ihaneti, Ermeni ve Rumların isyan ve hıyaneti ülkede sarsıntı yarattı.

Makedonya cephesindeki bozgunluk sebebiyle savaş çok acı ve azap veren bir sonla, yenilgi ile neticelendi. 31 Ekim 1918'de Mondros Antlaşması imzalandı.

Hükümetin güney vilayetleri boşaltma gafletinde (dalgınlık, dikkatsizlik, aymazlık, ihtiyatsızlık) bulunmasıyla, düşmanlarımız güneyde bir Kürt hükümeti, Kilikya'da bir Ermeni yurdu ve Anadolu'nun her tarafından topladıkları Ermenilerle Kilikya ordusu, alay ve taburları kuruldu. Hükümetin zayıf ve güçsüzlüğünden faydalanarak antlaşma maddelerinin aksine Yunanlılar İzmir'i işgal etti. İngilizler de Musul, İstanbul ve güney illerimizi işgal etti. 23 Şubat 1918 günü İngilizler şehre (Maraş) girerken Ermeniler kutlama ve gösteriler yaptılar. İngiliz askerlerinin yanında Ermeni taburunun da bulunmasından dolayı Kilikya Ermeni yurdunun neşe ve heyecanı ile kaplarına sığmıyorlardı.

Birkaç gün sonra Ermeni askerlerinin bir Nedirli'yi şehit etmesi, memleket ileri gelenlerini haklarında soruşturmalar açarak bir ders vermek ve hadlerini bildirmek amacıyla zorla götürmeleri, işgal kuvvetlerinin yaptıkları kötülükleri yurt sathına yaymaları, Ermenilerin Adana'da Kalem Müdürü Cemal'i, Osmaniye'de telgraf memuru Muharrem'i, Erzin'de bir öğretmeni şehit etmeleri zorunlu göç esnasında Maraş Mutasarrıfı (Sancağın en büyük idari amiri) iken Sivas'ta bulunan İsmail Kemal'i soruştur-

ma amacıyla resmi yazı yazarak çağırımları ve Maraşlı Ali Aytemiz ile birlikte Halep'teki İngiliz savaş mahkemesine gönderilmesi, İstanbul'da zorunlu göç ile ilgili Diyarbakır Valisi Reşit Bey'in tutuklanmamak için intihar etmesi ve Maraş, Antep, Urfa, Mardin'in, Kilikya'nın Fransız idaresine verileceği haberi üzerine Maraş'ta milli mücadele fikrini yaymak üzere teşkilat (örgüt) hazırlıklarına başladım.

Suriye'de Fransızların Hıristiyanları şımartarak çeşitli kötülükler yaptıklarını, Müslümanların çeşitli önlemler almak zorunda kaldıklarını...

Yüzbaşı Mahmut'la tanıştık. O da yapılan zulümlerden söz ederek sızlanmaktaydı. Bir gün Yüzbaşı Mahmut'a teşkilat yapmak üzere Albay Fuat Bey'in emrinde birçok rütbeli subay geldi, memleketin güvene layık kimseleriyle görüşmeyi istiyorlar dedim. Yüzbaşı Mahmut da Doktor Mustafa Bey'e gidelim diyerek birlikte gittik.

İstanbul'dan gelen rütbeli subayların teşkilat yapmak üzere olduklarını söyleyince Doktor Mustafa Bey memnun oldu. Önlem alınması taraftarı olduğunu, fedakârlıktan geri kalınmayacağı fikrini ileri sürdü.

Muallim (öğretmen) Hayrullah okul arkadaşımdı. Evliyayı da evvelce tanıdığımdan, bu fikri söyleyince memnun oldular. “Beraber çalışırız, yalnız dikkat et burada İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne (İngilizleri Sevenler Topluluğu) üye insanlar var. İngilizler aleyhine söz söyleme, bir de serbest iş görebilmek için görev almaya çalış, bunun için mutasarrıfa bir dilekçe ver, biz de yardım edelim dediler. “Mutasarrıfa dilekçe verdim, kabul etmedi.

Mutasarrıf Ata Bey ile görüştüğümde ittihatçılar aleyhine kötü söylüyordu. İttihatçılar sayesinde Mutasarrıf olduğunu söyledim. Kızdı ve “Memleketi felakete sürüklediler. Dilekçe ver, memleketi işgal edenlerin memuru olarak açıktan maaşını alırsın. “diye cevap verdi.

Benim işe alınmayışımın dolayısı Hayrullah ve Evliya çok

üzüntü duydular. Mutasarrıfa gitseler de “Komitacı mıdır nedir?
“diyerek kabul etmedi.

Evliya ve Hayrullah aracılığı ile Çuhadaroğlu Hacı Mehmet'in hanesinde bir ziyafet (yemek, şölen) verildi. Belediye Başkanı Hacı Bey, Şişman Arif, Kocabaş Hacı Naci ve Belediye Meclis Üyeleri vardı.

Fransızların İngilizler gibi olmayıp Suriye'de çeşitli yolsuzluk ve kötülüklerinden dolayı Suriye'de bunlara karşı özel teşkilatlar kurulduğundan söz ederek orada bulunanların fikirlerini yoklamaya ve öğrenmeye çalıştım. Bunlar önlem alınmasının uygun olduğunu ve böyle bir görüş ileri sürülmesinden memnun olduklarını söylediler. Yalnız davet edildikleri halde gelmeyenlerin aramızda olmaması ve gelmediklerine göre, sonra tehlikeli bir hal doğabileceği için bunların da aramızda bulundurulması kararlaştırıldı. Bu kişilerle görüşmeyi kimse kabul etmedi. Doktor Mustafa Bey ve Dayızade Hacı Mehmet Hocanın görüşmeci olmasını önererek dağıldılar.

Yüzbaşı Mahmut ile Doktor Mustafa Beye gidildi. “Amacımız yardımınızı sağlayarak çalışmaktır. “Mutasarrıfı ve davet edildikleri halde gelmeyenleri görmesini, kendisine güvenlerinin tam olmasından dolayı, memleket ileri gelenlerini bu işleri yapabileceğimize inandırmasını rica edince öteden beri bu işler üzerinde elinden geleni yaptığını söyledikten sonra, “Mutasarrıf Atabey gölgesinden ürküyor. Bu adamla çalışmak şöyle dursun çalışanlara da engel olacak. Mümkün olsa da buradan gitse herhalde bundan daha iyisi gelirdi. Ne vakit karşılaştık bir türlü anlaşamıyoruz. Beylere gelince, Şükrü Beyi göreyim. Kadir Paşa ile aramız yoktur. Fransızların geleceği hakikat olursa zor durumda kalacağız. Bunun da bir çaresine bakmalı. “dedi.

İki gün sonra doktorla birleştik. Mutasarrıfın kesin surette örgütlenme taraftarı olmadığını, böyle bir oluşumun hükümeti zor duruma düşüreceğini ve işgal kuvvetlerinin müdahale etmesine sebebiyet vereceğini ve Ermenilerin haber vermesi ile tutuk-

lanmalarının da kesin olduğunu ileri sürdü. Beylerden Şükrü Beyin de Mutasarrıf gibi bu işe taraftar olmadığını ifade etti. Dayı-zade Hacı Mehmet Efendi Kadir Paşa'ya gönderildi. Kadir Paşa da ret cevabı verdi.

Karşıt görüşe sahip olanların kuvvetli olması, düşman işgal kuvvetlerinden çok Ermenilerin cana kıymaya hazır olmaları insanı düşündürmekteydi.

Meslek arkadaşım Emniyet Amiri Zülkadiroğlu Tahir ile Şükrü Bey'e gittik, ne düşündüğünü öğrenmeye çalıştım hakikaten doktorun söylediğinden daha ileri giderek "Orduların yapmadığı işleri konuşmak ahmaklıktır, beyinsizliktir. İttihatçılar memleketi felakete sürüklediler. Hiçbir şey yapılamaz. "cevabını verdi.

Kadıoğulları ve Emirmahmutoğulları kendi aralarında kaynaşıyor, Ermeni emval (mal) ve emlakinden (gayrimenkul) tehcirde (zorunlu göç) istifade edenler müşkül vaziyette idiler.

Doğuda 28 Haziran 1919, 23 Temmuz 1919; Erzurum'da 18 Ağustos 1919; Alaşehir'de ve daha birçok yerde konferanslar toplanmakta, bunlar matbuat ve haber ajansları ile halka günü-gününe haber verilip halk gayrete getirilmekteydi.

İzmir'de birçok masum kimsenin şehit edilmesi halkı birleşmeye sevk etti. Nihayet Sivas Kongresi'nin toplanacağı duyuruldu. Esaretten dönen Teğmen Necati Kandemir ile İsa Kınıkoy ve Refik Kubati Sivas'a gönderildiler.

5 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan kongre Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Talimatnamesini (direktif, emirname, yönerge) kabul etmiştir. Kongre direktifinin bir örneğini getirdikleri gibi, Yörük Selim, Kılıç Ali'nin örgütlenme için memur olarak geleceğini ve Elbistan'da Ali Bey isminde bir Binbaşının olduğunu söylediler. Yalnız Yörük Selim Enver Paşa'nın emir subayı Kılıç Ali'nin, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın emrinde bulunmasından dolayı kongre çevresinde hoş görülmediklerini, Maraş'ta da dikkat edilmesi gerektiğini söylediklerini bildirdi.

Sivas Kongresi yönergesi Maraş matbaasında çoğaltılarak yayınlanmıştı. Artık milletin Kurtuluş gününün doğduğuna inanmasına bir sebep olmuştu. Herkesin gözü, kalbi Sivas'a dönmüş haber bekliyordu. Eylül ayında milletvekili seçimi sorunu çıktı. 1919 Eylül ayında galip devletler arasında meydana gelen bir anlaşmazlıktan dolayı Suriye ve Kilikya'daki İngiliz Kıtaatının Fransız Kıtaatı (orduları) tarafından değiştirilmesine karar verildi.

ELBİSTAN'DA İSTİKLAL SAVAŞI ÖNCESİ DURUM

Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nden sonra Sivas'ta bir kongre düzenleyerek, güzel yurdumuzu işgal eden Yunan ordularından kurtarmak üzere Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini kurmuştur. Bu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin bir şubesi de Elbistan'da kurulmuş ve cemiyet başkanlığına eski Şam Sulh Hukuk Hâkimlerinden Bekiştade Ali Efendi getirilmiştir. Ali Efendiye yardımcı olarak da yine eski hâkimlerden Kışlalzade Ali Avni Efendi Cemiyet Başkan Yardımcısı olarak getirilmiştir. Bu iki kişi, memleketin aydın kişilerini ve eski yedek subayları cemiyete davetle onları üye olmaya ikna ederek üye kaydetmişler ve cemiyet gün geçtikçe büyüme emaresi göstermiştir. Bir süre sonra cemiyetin önemi Elbistan halkınca anlaşılmış olduğundan halkın isteği üzerine, memleketin ileri gelenlerinden ve halk tarafından sevilen, halk üzerinde etkisi olan Nakıpzade Mehmet Ağa Cemiyet Reisliğine getirilmiştir.

Nakıpzade Mehmet Ağa Sivas'ta Heyet-i Temsili-ye Reisi seçilmiş bulunan Mustafa Kemal'in Elbistan'a gönderdiği subaylardan Kılıç Ali Bey ile diyalog kurarak Maraş'ı Fransızların istilasından kurtarmak üzere çeteler kurmak ve savaşmak üzere Elbistan'dan Maraş'a kadar gitmiş ise de Fransızların Maraş'ı terk etmeleri üzerine geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu arada Elbistan'da kaymakamlık yapan bir kişinin padişah taraftarı olarak Kuvay-i Milliye'ye (Milli Kuvvetler) karşı geldiğinden Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Elbistan Şubesi tarafından geceleyin evinden alınarak Sivas'a gönderilmiş, adı geçen kaymakamın daha sonra ne olduğu bugüne kadar bilinmemektedir.

Bir süre sonra Nakıpzade Mehmet Ağa cemiyet başkanlığından istifa ederek yerine Şeyh Hacı Mustafa Efendi geldi. Bu arada yedek subaylardan Dervişzade 1902 doğumlu Ahmet Arıkan da (bilgilerin alındığı kişi) cemiyette görev alarak Kurtuluş Savaşı için asker ve para toplama işlerinde yardımda bulunmuştur.

Türk Kuvvetleri Mustafa Kemal sayesinde askeri birlikler olarak kurulunca Ahmet Arıkan ve 25 kadar yedek subay arkadaşları, Maraş'ta kurulan 2. Kolordu'da görev alarak Kurtuluş Savaşı'na katılmışlardır.

Fransızların gerek Adana'da gerek Suriye'de çeşitli yolsuzluklara ve kıyımlara devam etmesi ve İngilizlerin işgali üzerine Ermenilerin yaptığı kıyıma karşı hayatını hiçe saymaya karar veren Maraşlılar bundan fazlasına katlanamayacaklarını, önlem alınması konusunu ileri sürdüler. 12 Ekim 1919 tarihinde Doktor Mustafa Bey'in Ulu Camii'de düzenlediği toplantıda, Maraş işgal altında kalacaksa, İngilizlerin işgali altında kalmasına dair halkın kararı Dış İşleri Bakanlığı'na telgrafla da bildirilmişse de tabii cevap alınamadı.

Wilson Prensiplerini hiçe sayarak intikam hissi ile hareket eden galip devletler; Suriye ve Kilikya'yı Fransız egemenliğine verdi. 30 Ekim 1919 Fransızlar Maraş'a gelecekti. 29 Ekim Çarşamba günü işgal kuvvetlerinin öncüleri Maraş'a geldi. 30 Ekim 1919 Perşembe gününün sabahı çarşı ve pazarda büyük bir olağan dışılık vardı. Ermeniler karşılamaya hazırlanıyor, gösteri yapıyorlardı. Fransız ve Ermeni bayrakları hazırlanıyor; Müslümanlar ise çok üzgünlerdi. Ermeniler taşkınlık yapıyor, Kilikya hükümetinin kurulduğunu ilan ediyorlardı. Çarşı Karakolu'ndan Komiser Cemil'e telefonla Ermenilerin taşkınlıklarına meydan verilmemesi konusunun Mutasarrıf'a bildirilmesini istedim. 30 Ekim 1919 Perşembe günü Mutasarrıf Atabey, taşkınlık yapan Ermenileri şikâyet eden Türklerin tutuklanmasını Komiser Cemil'e telefonla emretmiş, böylece bir olaya yer verilmeyeceğini söylemiştir.

Fransızlar 30 Ekim Perşembe günü Maraş'a geldiler. Beraberlerinde bir Ermeni taburu da vardı. Fransızlar, İngilizlerden daha fazla bir gösterişle karşılandılar. Ermenilerin küfürlerine dayanamayan halk hanelerine kapandı. Ertesi gün mezarlıkta bir muhaciri şehit ettiler. İkinci günü Uzunoluk Hamamından çıkan kadınlara Ermeniler tecavüze yeltenerek "Burada artık çarşafı

gezilmez. “diyerek kadınların çarşaflarını kaldırmak istemeleri üzerine bunların yardımına koşan Hacı İmam, Çakmakçı Sait ve Gaffar Kabuloğlu Osman'ın dipçikle ve kurşunla yaralandığını gören Sütçü Hacı İmam, Ermeni askerlerini öldürmüş ve şehir haricine çıkmıştı. Aynı günde Zülfikaroğlu Hüseyin şehit edildi. İkinci günü Sütçü İmam'ın akrabalarından Atoluğu mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir'in Şeyhadil'de şehit edilmesi Ermenilerin intikam duygusuyla hareket ettiklerini göstermesinden sonra, ülke savunucuları bu olayları protesto etmek için Tiyeklioğlu Kadir'in resmini aldılar, bu feci ölümün bu şekilde halkın geneline de uygulanacağı, Ermenilerin kışkırtıcı sözlerinin doğru bulunmadığı görüşüne varılarak memleketin savunulması için genel bir hareket yapılması ve bu hareketi idare edecek bir baş aramakta gecikmediler. İlk olarak Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın kurulması zihinlere hakim oldu.

Uzunoluk Hamamı önündeki olaydan sonra genel hareket planları çizildi. Memleket (şehir) dâhilinde düşman topluluklarına karşı mazgallar, siperler açıldı. Düşmanın ilişkisini kesmek için bazı evlerin yanlarına dışarıdan gelecek düşman kuvvetlerine karşı ve düşman kuvvetlerinin toplanmasına engel olmak için hazırlıklar başladı. Sütçü İmam böyle ilk kurşunu hakkı savunmak için geri durmayarak atmışsa da 1 Kasım 1919 gecesi intikam duygusuyla Sütçü İmam'ın akrabalarından Atoluğu Mahallesi'nden Tiyeklioğlu Kadir'in ellerini arkasından bağlayarak şehit ettiklerini haber alınca Tiyeklioğlu Kadir'in cenazesini hükümete getirip resmini aldığımızı gören Atabey: “İsyan ve Galeyan (kaynaşma, çoşma) çıkaracaksınız. “diyerek engel olmak suretiyle tabuttan cenazeyi çıkartmayarak tek cephe resmini alarak yukarıda anlatıldığı gibi halka gösterildi.

Antep'teki Fransız askeri birlik komutanlarına gönderilen 2 Kasım 1919 tarihli telgrafname:

“Sekiz aylık İngiliz işgalinden sonra memleket Fransız kuvvetlerinin işgaline geçti. İngilizlerin işgali sırasında milli duyguları

ve dini hassasiyetleri incitecek içerikte hiçbir olay meydana gelmemiştir.

Bütün dünyada bilinen Fransız adalet ve medeniyetine güven duyan bizlerin kalbinde bu işgal dolayısıyla hiçbir değişiklik meydana gelmemiştir. Fakat çoğunluğu Adana ve civarı Ermenilerin meydana getirdiği işgal kuvvetleri hiçbir yardım ve dostluk göstermezken işgalin ertesi gününden itibaren Müslümanlar hakkında büyük bir düşmanlık ve kin beslemekten çekinmemişlerdir.

Bunların gözlenen olumsuz iş ve eylemleri polis raporları ile de sabit olduğu gibi İngiliz ve Fransız komutanları tarafından da gözle görülmüştür.

Gözlenen durum aşağıda anlatılmaktadır:

A) Ermeniler, sokak ve çarşılarından geçerken karşılaştıkları Müslümanların dinlerine sövmekte ve darp etmektedirler. Bundan başka tanınan saygıya, hürmete layık olan bir hoca saldırıya uğramıştır.

B) Uzunluk Hamamı civarında toplanan Ermeniler zavallı Müslüman kadınların çarşaflarını sırtlarından alma girişiminde bulunmuşlar, bunların yardımına koşan Hacı İmam, Sait Efendi, Gaffar Kabuloğlu Osman isminde üç Müslüman, Ermeniler tarafından dipçik ve kurşunla ağır surette yaralanmıştır. Aynı zamanda üzerine ateş edilerek Zülfikar Çavuşoğlu Hüseyin'i şehit ettiler.

C) Müslümanları öldürüp kadınlarını alacaklarını kışla yolu üzerinde ilan ettiler.

D) Tarafımızdan verilen güvenceye rağmen bir Müslüman muhacir alçakça öldürüldü. Kendilerine lazım olan dersi verecek bir kuvvet ve kudret olmadığını bilen bu canavarlar dini duygularımıza ve milliyetimize saldırarak Müslümanların öldürülmesiyle sonuçlanacak hoş olmayan olayların meydana gelmesine hizmet ediyorlar. Fakat bunlara rağmen Müslümanlar soğukkanlılıklarını koruyarak karşılık verme gereğini duymadılar. Biz asayişî tamamen tesis etmekle birlikte söz konusu bahsi geçen hadiselerin

heyecan doğurduğunu yerel hükümete ve İşgal Kuvvetleri Komutanlığına haber verdik.

Kumandan verdiği cevapta üzüntülerini belirtmekle beraber, bir daha bu gibi olayların tekrar etmeyeceğini de yazıyla bildiriyordu. Böyle sürmesine rağmen işgal kuvvetleri yanında bulunan Ermeniler, yine cinayet yapmaya devam ediyorlardı. Bu tür olaylar her gün tekrar edip duruyordu. Yasal ve mantıklı olan isteklerimiz göz önüne alınmadığı takdirde suçsuzluğumuzu ve şikâyetlerimizi Osmanlı Meclisine duyuracağımızı bildiririz.

Cevabınızı bekliyoruz.”

11 İmza
(Eşraf ve Memur-in)

8 Kasım 1919'da Fransızların Adana Valisi Albay Bramond'un Maraş Mutasarrıfı Atabey ve Maraş ileri gelenlerine yazdığı telgrafta Osmaniye Gravnörü Mösyö Andriya'nin ek olarak Maraş Gravnörlüğüne de atandığı bildiriliyordu. Bu haber duyulunca halk büyük üzüntü duydu ve heyecan başladı. 9 Kasım 1919'da Sivas'ta Kongre Başkanı Mustafa Kemal Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine Fransız işgalini protesto etmek için emir verdi.

10 Kasım 1919'da Şeyhadil'de Ermeni askerleri Nasıroğlu Mehmet'i boynundan keserek, başını vücudundan ayırmış ve şehit etmiştir. Fransızlar Ermenilere kışladaki silahları veriyorlardı.

13-14 Kasım 1919 geceleri şehrin birçok yerinde Ermeniler silah atarak kamu düzeni olmadığını ileri sürüyorlar, Fransızların bir an önce hükümete el koymasını sağlamaya çalışıyorlardı. Bir gece sonra Ermeniler kışladan aldıkları silahları Kuyucak ve Kümbet'e götürürken Çiçekli Mahallesi'nden geçerek Haydarlı Camii yanına vardıklarında polis devriyesi ile karşılaşılıyorlar. Devriye memuru polis Suphi'nin dur emri vermesine karşılık ateş ediyorlar, polis Suphi'yi yaralıyorlar, çatışma sırasında evine gitmek-

te olan Âşık Mustafa Oğlu Ökkeş'i de ateş ederek şehit ediyorlar. Kamu düzeninin bozulduğuna ve olmadığına dair ısrarları üzerine Fransız ve Türk devriyeleri birleştirildi.

Sükûnet devam ettiği halde Adana gibi Maraş ve Antep'te de Fransız bayrağının çekilmesini istemelerinin yanında jandarmaları da ele almak istemekte, amaçlarına hizmet edecek Jandarma örgütünü kendilerine bağlamak için Adana çevresinde olduğu gibi maaşlarının arttırılacağını söyleyerek, kendilerine hizmet eden bir jandarma örgütü kurmayı amaçlıyorlardı.

Adana valisi Bramont'un daha önce çektiği telgrafta Osmaniye Gravnörü Mösyö Andriya'nin ek görev olarak Maraş Gravnörlüğü'ne de atandığını yazmıştı. Mösyö Andriya bir bölük süvari ile gelerek Hırlakyan'lara misafir oldu. Bu süvariler Osmaniye çevresi halkından bol maaş verilerek oluşturulan ve Fransızlar için çalışan Jandarma kuvvetleriydi. Tabur Komutanları Binbaşı Sıtkı, Bölük Komutanı Yüzbaşı Mithat, Takım Komutanı Teğmen Kenan'dı.

Milisler arasında birkaç Göksunlu da vardı. Gravnör Maraş'ta Beyleri ziyaret etti. Gençlerine, ihtiyarlarına görev vereceğini söyledi. Hatay ve Adana'da yaptıkları gibi beylerin aklını çelmeye, aldatmaya çalışıyorlardı. Mösyö Andriya'nin asaleten Maraş Gravnörlüğü'ne atanması için Fransız Dış İşleri Bakanlığı'na çekilen telgrafta Osmaniye Gravnörü Mösyö Andriya'nın temiz kalpli, iyi bir insan olduğunu, görüşmelerini tamamladığından asaleten atanması rica ediliyordu. Arası çok uzun geçmedi Paris'ten gelen emirle Maraş Gravnörlüğü'ne Mösyö Andriya atandı. Mösyö Andriya Maraş Komutanlığına gönderdiği resmi yazı ile Maraşlılara selamlarının iletilmesini, Eloğlu'na (Türkoğlu) kadar karşılamaya gelmelerini söylemelerini, doğruca Kadir Paşa'nın konağına inip öğle yemeğini orada yedikten sonra Hırlakyan'lara gideceğinin bildirilmesini istiyordu. Hristiyanlarla birlikte Mösyö Andriya'nın tayinine taraftar olup, telgraf çekenler, başarılarından dolayı kaplarına sığmıyorlardı.

Karşılama töreni organize edildiği bildirilince Mösyö Andriya Maraş'a hareket ettiğini bildirdi.

26 Kasım 1919 tarihinde Maraş Ermenileri, Fransızları, erkek kadın büyük küçük karşılamaya katıldılar. Elllerinde çiçekler, lavantalar, Fransız Ermeni bayrakları Trasanta Papazlarının bandosu olduğu halde şehre girerken “Yaşasın Fransızlar, Yaşasın Ermenistan, Kahrolsun Osmanlılar” diye gösteri yaparak çarşı ve sokaklarda küfürler savurarak hükümete vardıklarında, Jandarma bölük komutanı Yüzbaşı Mahmut önlem alarak yalnız Mösyö Andriya ile birlikte gelenleri içeri almış, karşılayanlarla gösteri yapan Ermenileri hükümete sokmamıştı. Mösyö Andriya Mutasarrıf Atabey ile görüştüktan sonra beraberinde getirdiği bir tabur piyadelerini hükümet, süvarilerini kışlaya yerleştirilmesini emrederek, Kadir Paşa'nın konağına gitti. Öğle yemeğini orada yiyip Hırlakyan'lara geçti. Beraberinde getirdiği Osmaniye, Kozan ve civarı ileri gelenlerini de Kadir Paşa'ya misafir bıraktı.

27 Kasım 1919 Perşembe günü Memleket ileri gelenleri ve hocalara resmi yazı yazılarak Kadir Paşa'nın konağına davet edilmişti. Vakit gelince Mösyö Andriya resmi elbiselerini giymiş, Hırlakyan Agop'un oğulları, Fransız milis komutanı Sıtkı, Mithat ve yirmi beş süvari önlerinde olduğu halde Kadir Paşa'nın konağına geldiler. Vakit tamam olduğu halde davetlilerden hiç kimse gelmemişti. Mösyö Andriya çok üzüldü. Ev sahipleri üzüntüsünü gidermek için bazı bahaneler ileri sürdüler. Cumartesi günü Belediye'de toplanmak üzere tekrar resmi davet yazıları yazdılar ve geri Hırlakyan'lara gittiler. Birkaç gün sonra Mösyö Andriya Maraş'ta artık Türk Bayrağı çekilmeyeceğini ve Kale'deki Türk Jandarmasının da çekilmesini bildirmek için Mutasarrıfa bir Fransız subayı göndermişti. Bunun üzerine Mutasarrıf Ata Bey, “Vakti değildir. Böyle bir hareket halkın heyecanına neden olur. Bir olaya sebep olmamak için şimdilik bu olaya karışmamalarını...” kumandanlarına iletme üzere gelen Fransız subaylarına söylemiştir. İşgal komutanı bayrağın indirilmesinde ısrar etti. Mutasarrıf bir olay ol-

masın vakit de geçti diyerek bayrağı indirtti.

Yüzbaşı Mahmut posta göndererek durumu etrafa haber verdi. Bu olaydan sonra Ermeniler de gelen geçen Müslümanlara saldırmaya başladılar. Kuyucak'tan geçen Türk devriyesine ateş açıldı. Kale'den bayrağın indirilmesi için milis komutanı Binbaşı Sıtkı emir verdi. Kale'deki jandarmalar da bayrağın Kale'den indirildiğini ve sabahleyin çekilmesine izin verilmediğini etrafa yaymışlardı.

Halk geceyi nasıl geçirdiğini ve geçireceğini bilemiyor bir olayın meydana gelmesi bekleniyordu.

Artık Maraş da Adana çevresi gibi Fransız egemenliğine girecek, Hükümete ve Kale'ye bizim bayrağımız çekilmeyecek, hükümetin yönetimini Mösyö Andriya ele alacaktı. Buna hiçbir türlü kayıtsız durulamaz ve izin verilemezdi.

“Yirmi bin Kuvayı Milliye harekete geçecek, kanlar sel gibi akacak, bunun sorumlusu Fransızlar olacaktır.” yazan bildiriyi sokaklara astık ve halkı coşturduk.

28 Kasım 1919 Cuma günü herkes Kale'ye bakıyordu. Halk arasında heyecan başlamıştı. Cuma Namazı için Ulu Camii'ye toplanan halk abdest alıyordu.

Kısakürek Mehmet Ali cemaate hitaben yazdığı bildiride: “Cuma günleri çekilmekte olan bayrağımız yerine çekilmedikçe Cuma namazı dinen uygun değildir. “ diye halkı tahrik ediyordu. Fransız komutanı hatibe (hutbe okuyan) bir mektup göndermişti. Bir Ermeni mektubu vermek üzere cami avlusuna inerken topluluktan bir kişinin “Ermeni bomba atıyor.” diye bağırması üzerine halk telaşa düştü. Evliya Ermeni'yi yakalayıp çarşı karakoluna götürdü. Ermeni Fransız komutanından mektup getirdiğini, kötü bir niyetinin olmadığını söyledi. Evliya Efendi mektubu aldı, halk telaş içerisinde dağılıyordu.

Ulu Camii kapısında bulunan Şerbetçioğlu Mehmet'in birkaç arkadaşına “Ne duruyorsunuz, sancağı çıkarın!” sözü ile koşmaları ve sancağın camiden çıkarılması bir oldu. Muhacir

Murat Efendi: "Allah'ını seven sancağın altına girsin!" diye bağırdı. Sancağı tekbir ile Kale'ye çıkardılar. Bir Ermeni milisi karşı çıktı ise de ona da bir iki vurdular. Diğer Türk milisler de memnun oluyorlardı. Karakoldan bayrak alınarak Kale'ye çekildi.

Biz de hükümete karşılık verilmemesi için hükümet binasına gitmek üzere Kale'den indik. Hükümetin karşısındaki Fransız tercümanı Ohannes ve birkaç milis linç edileceklerdi. Ohannes ve birkaç milis halkın heyecanı ve coşkunluğundan dolayı dayak yedikleri gibi silahları da ellerinden alındı. Yüzbaşı Mahmut Bey olmasaydı Ohannes ve birkaç milis linç edileceklerdi. Halkın elinden güç bela kurtarıldılar. Bunu gören Mösyö Andriya hükümetteki milislerine ve jandarmalara halkı dağıtmaları için emir vermişlerse de halk Maraş'ın jandarmalarının verdiği cesaretle karşı durmuş ve Fransız milisleri de harekete geçememişti.

Halk hükümetin karışmamasını ve anlaşma maddelerine uyma konusunda güvence istiyordu. Mösyö Andriya şiddet göstermek niyetindeydi. Halk da karşılık vermeye hazır olduğunu gösteriyordu.

Mutasarrıf Atabey'in konuya hakim tutumu ve Mösyö Andriya'nın da halkta görmüş olduğu coşku ve heyecana bakarak halkın önerisini kabul etti. Halk dağıldı. Mösyö Andriya da Kaymakam Abdullah Bey ile sokakta dolaşüyor, halkın öfke ve heyecanını dindirmeye çalışıyordu. Fransızların amacının memleketi imar (bayındır) ve ıslah (iyileştirme, düzeltme) etmek olduğunu söylüyor ve "İstemiyoruz!" cevabını alıyordu.

Memleketin ileri gelenlerine Belediye Başkanı tarafından resmi yazı yazılmıştı. Memleket ileri gelenlerinin Belediye'de toplandıklarını, Belediye Başkanı Mutasarrıfa bildirdi. Mutasarrıf Atabey de Mösyö Andriya'ya haber verdi. Mösyö Andriya "Fransız Hükümetine karşı gelen halkın ayağına gitmem, kendileri hükümete gelsin." dedi. Belediye Başkanına bu şekilde haber verildi. Heyet hükümete gitti. Mösyö Andriya da ikinci gün hükümete geldi ve söze başladı: "Dünkü yapılan kalkışma hareketine karşılık

vermek hakkım varken, nezaketle karşılık verdim. Bunu anlamış olmanız lazım. İşgal kuvvetlerinin olduğu yerde başka bayrak bulundurulamaz.” diye uzun uzadıya söyledi. Şeyh Ali Sezai ile diğer arkadaşları da “Maraşlılar Adana, Osmaniye gibi Fransız bayrağı altında yaşamaktansa ölümü tercih (kabul) ederler. Maraşlılarla onları karıştırmayınız.” dediler.

Antlaşma maddelerine uymayan ve bu konuda yapılacak her türlü müdahalenin (el atma, karışma) önlenmesi için özveride bulunacaklarını ve yapılan zulümlere tahammül (dayanma, katlanma) edemeyeceklerini, halkın bazı ileri gelenlerinin ve Ermeni ileri gelenlerinin Fransız hükümetine gönderdikleri telgraf-ları da nefretle karşıladıklarını, hiçbir zaman Fransız idaresine girilmeyeceğini söyleyerek dağıldılar.

Pazarcık' a özel olarak gönderdikleri Karlozoğlu Osep'in Yakup Hamdi'ye götürdüğü mektubu Yakup Hamdi Bey hükümet de haber vererek Karlozoğlu Osep'i tutuklamıştı.

28 Kasım 1919 Türkoğlu'nun 15 km. güneyinde Fransızlarla Muallim Hayrullah başkanlığındaki İmalı ve Karalar çeteleri arasında harp olmuştur. Fransızlara birkaç ölü ve yaralı verildi. Muallim Hayrullah yaralandı, aldığı yaralardan vefat etti. Allah rahmet eylesin.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilatı olarak Bayrak Olayı üzerine meydana gelen coşku ve heyecandan faydalanmak düşüncesiyle 29-30 Kasım 1919'da Kayabaşı'ndan Veli Efendi Ziya'nın evinde toplantı yapıldı. Toplanan şahıslar arasında güvene layık kimselerin olmaması nedeniyle ikinci gün toplanmak üzere Veziroğlu Mehmet Hoca toplantıyı dağıttı. İkinci toplantıya yine Ziya Efendinin evinde Şişman Hacı Ahmet, Veli Efendioğlu Ziya, Sabit, Mümtaz, Başkâtip Rıza, Cerrahoğlu Zekeriya, Hacı Yahya Oğlu Hacı, Sandaloğlu Osman, Hacı Mehmetoğlu Evliya, Hoca Sapızoğlu Hacı, Karpuzoğlu Mehmet, Hatice Hocaoğlu Nuri, Kuruşuoğlu Ali Paşa, Cicos Mustafa Çavuş, Gürooğlu Rüstem, Hasan Terakyalı, Kömeçoğlu Ali Çavuş, Uncu Haliloğlu, Ahmet,

Gök Ökkeş, Çina Ali Kadir, Tabakların Şihi Mahmut, Muhasebe-i Husisiye Memuru Ferruh, Vakıflar Müdürü Evliya, Karakız Zeki, Karakız Muhittin, Baba Haliloğlu Ahmet Efendi, hazır bulunanların ve yerlerine vekalet bırakılanlarının isimlerini sırayla okuyarak aşağıdaki programa göre teşkilata (örgütlenme) başlandı.

Teşkilat adsız kahramanların programları ile ve bizim orada vasıta olduğumuz, ikna (inandırma) ederek aldığımız 4 Kasım 1919 tarihinde adsız kahramanların verdiği emrin birinci maddesinden sekizinci maddesine kadar olan bölümünde, memleketin on semte ayrıldığı, her semt, bütün halkı davetle kayıtlarını yapacağını kayıt bitince toplanarak aralarından altı kişi seçeceklerini ve altı kişiden iki reis seçileceği (reisler kendi aralarında toplanarak) heyet-i merkeziye için iki reis, hariçten bir katip (sekreter) , bir veznedar, bir evrak muhafızı (Yazı İşleri Müdürü) seçecekleri faaliyetlerinden heyet-i temsiliye ile hükümeti haberdar ederek faaliyete geçirecek semtlerden kalan beş zat heyet-i idariye reis ve üyeleri olarak görevlerine devam edeceklerdi.

1) Seçimler yapıldı. Heyet-i Merkezi'ye ve Heyet-i İdareler kuruldu.

2) Seçilen heyetler aldıkları talimatlara göre teşkilatlandılar.

3) Heyet-i Merkezi'ye kaza, nahiyeye ve köylerin teşkilatlanmasını ve cemiyetin bütün noksanlarını ve gereksinimlerini ve Heyet-i Temsili'ye ile haberleşmeyi sağlayacaklardır. Heyet-i Merkezi'ye azalıklarına (üyelik) Çavuşlu'dan Abdüllatif, Kayabaşı'ndan Arslan, Acemliden Evliya, Divanlı'dan Hasan Nebil, Ekmekçi'den Sapsız Hacı, Nahirönü'nden Hatice Hocoğlu Nuri, Acemli'den Köşker Ahmet, Restebaiye'den Baş Kâtip Rıza, Bektutiye'den Baba Haliyoğlu Ahmet, Hatuniye'den Medineoğlu Abdullah Çavuş seçilmişlerdir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için mühür yaptırılmasına karar verildi. Kuruşçuoğlu Ali Paşa ve Karakızıoğlu Zeki ve iki arkadaş gönderilerek mühür yaptırılmışsa da bizimle ilişki halinde bu-

lunan Hacı Bey ve arkadaşları Bolşevik Ceryanı nedeniyle tehlike altında bulduklarını zannederek acele olarak bir heyet teşkil eylediklerini haber verip Hoca Rafet ve Hüda-i Tahsin'i gönderip meydana getirdiğimiz heyeti tanımak istemişler, usule uygun ve güzel bir seçimle yapılan kuruluşumuza itiraza gerek görmeyip tanımaya ve çalışmaya uygun görüp Hatuniye Mahallesi'nde yapılan toplantıda Belediye Başkanı Hacı Bekir Sıtkı, Rafet Hoca, Hüda-i Tahsin, Çuhadar Hacı Mehmet, Evkaf Memuru Evliya, Dayızade Hacı Mehmet Hoca, Dedeoğlu Mehmet, Şişmanoğlu Arif, Kocabaş Hacı Naci, Nafia Mühendisi Abdülatif, Arslan katıldı. Heyet-i Merkezi'ye üyeleri arasında yapılan görev dağılımında Arslan Bey Birinci Reislîğe, Rafet Hoca İkinci Reislîğe, Hacı Nuri Bey Veznedarlığa, Tapu Memuru Faik kâtiplîğe (sekreter) ayrılarak çalışmalara başlandı.

Veli Efendioğlu Ziya, Kâtip Hayri Yenicekala'ya, Abidin Hacı Yüzbaşıoğlu, Nahiye Müdürü Nuri Okveli, Zülkadiroğlu Süleyman Maraş'ın doğu köylerini örgütlemek için görevlendirildi.

Bu sırada Kozan'da bulunan Fransız Subayı Mösyö Tayyar da Pınarbaşı'na giderek Fransızların Sivas'a doğru hareketlerini sağlamaya çalışıyordu.

Esareten dönen subaylar da derhal teşkilata katılıyordu. Ali Rıza Pişkin, Tefvik Karaküçük Pazarcık'a, Muhacir Abdullah ve Mustafa Çavuş da Türkoğlu'na gönderildiler.

3 Aralık 1919 tarihinde Osmaniye'den gelen misafirler Maraş'tan ayrıldı. Mutasarrıf Atabey de milletvekili seçildiği için Tahrirat Müdürü (resmi mektupları yazan) Cevdet Bey'i vekil bırakıp Maraş'a veda etti. Fransızlar Bayrak Olayı'ndaki başarısızlıklarını onur meselesi yaparak Mösyö Andriya'nın geri dönmesinden sonra Maraş'a çok kuvvet, mühimmat ve malzeme getirmeye başladılar. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de çalışmalarını artırdı. Yolları kesmeye karar verdi, gelecek kuvvetlerle savaşı kabul etme gerekliliğini düşündü.

5 Aralık 1919 tarihinde Dayızade Hacı Mehmet Hoca'nın

Belediye'de toplanan halka öğüt vermesi uygun bulundu. Ermeni, Yahudi ve Türk olarak ayrımsız toplanan bütün halka hoca vandaş, kardeş olarak yaşadığımız ve yaşamak zorunda olduğumuza o mübarek hoca inandırmak amacıyla öğüt vermişti.

Toplananlar hocaya teşekkür ederek ayrılmışlarsa da yirmi dört saat sonra Taşnak Komitesi Reisi Misak, Hocaya bir tehdit (gözdağı) mektubu gönderdi. Mektupta : “Vakt ile Ermeniler tehcir (zorunlu göç) edilirken engel olmak için söz söylemeye lüzum görmediniz, şimdi saf duran bazı kimseleri iğfale (aldatmaya) çalışıyorsunuz. Bu fikrinizden vazgeçiniz. İhtiyarlığınıza, ilminize hürmeten sizi bu sefer bırakıyoruz. Kendinize geliniz yoksa hayatınız tehlikededir.” diyordu.

Fransızlar Ceceli Köyü'nü tamamen, Eloğlu'nu (Türkoğlu) da kısmen yaktılar. Heyet gönderilip zarar-zıyan tespit edildi ve protesto yapıldı. (21 Aralık 1919 – 6 Ocak 1920 tarihli protestolar Mösyö Andriya'nın kitabından alınacaktır.)

İslahiye'den büyük kuvvet geldiği haberi verildi. Zafer Bayazıd, Muharrem Bayazıd ve Maraş'tan Rüstem Çavuş gönderildi. Bababurnu'nda 8-9 Ocak 1920 harp yapıldı. Düşman yedi ölü yirmi bir yaralı verdi. Bu harpte Fransızlar bozgun hale geldiklerinden Fransız kumandanı Mutasarrıfa müracaat (başvurma) ederek muntazam (düzenli) Kuva-yi Milliye Kuvvetlerinin İslahiye'den gelen kuvvetlerini muhasara (kuşatma) ettiklerini imha (yok etme) etmeden önce kurtarılmasını rica eyledi. Mutasarrıf bir heyet göndererek Kuvayı Milliye'yi geriye aldı. Bu zafer üzerine halkın maneviyatı yükseldi.

Kılıç Ali Elbistan'a gelmiş Pazarcık'a hareket edeceği bildirilmişti. Kozan'daki Fransız Subayı Norman birliklerinin Sivas'a kadar salim (emin) bir yol olan Göksun ve Pınarbaşı üzerinden gitmek üzere tertibat (düzen) aldığı ve Osmaniye Gravnörü'nün Göksun ve Süleymanlı ileri gelenlerine yardım için yazdığı telgrafi Süleymanlı Topal İbrahim alınca Elbistan'a gidip mıntıka komutanına vermişti.

Kılıç Ali'nin Pazarcık'a geçmesi üzerine eski polis arkadaşım Kazım Kozandağlı ile bir subay gelmişti. Kılıç Ali'nin işgal altındaki yerlere silah verilmeyeceği ve verilecek silahları düşmanın alacağı doğal olmasından kendisi işgal altında bulunmayan yerlerde teşkilata memur olduğunu söyledi. Kılıç Ali'nin bu sözü Antep murahhasının (ruhsatlı, izinli, yetkili) arzularına tam uygun olduğu için bir Heyet-i Temsili'ye teşkil ettiklerini haberleşme ile yetineceklerini başka hazırlıkları olmadığını ve hiçbir tertibat almadıklarını söyledi.

Kılıç Ali Maraş'a gelince; şehrin on semte ayrıldığını, her semte iki yüz nefere yakın insanı silahlandırdığımızı ve çalışmalarımızın verimini de gittikçe arttırdığımızı, günün birinde Maraş'ta bir harp başlarsa Fransızlarla harp edecek kadar kuvvetli olduğumuzu söyleyince Kılıç Ali ve Antep mümessili (temsili) Mustafa inanmamışlardı. Kılıç Ali... gününde toplanan kongre kararında 3., 12., 20., 13. Kolordunun faaliyet merkezlerini Bozantı, Develi, Elbistan, Hıns-ı Mansur (Adıyaman) olarak kararlaştırdığını, Elbistan merkezine Yörük Selim ile kendisini, Develi'ye Doğan ve Tufan'ın geldiklerini, Kolorduların milli teşkilatı ikmal (olgunlaştırma) işgal altında bulunan yerlerin örgütlenme dışı bırakılmasının, silahların işgal kuvvetleri eline geçmesi tehlikesi bulunduğu ileri geldiğini ve Maraş'ın silahlanmasının düşünülenlerin çok üstünde önemli olduğunu, silah ve harp malzemesi için gereken tüm önlemlerin alınacağını söyledi.

Sivas ile haberleşmeyi sağlamak amacıyla Maksutlu köyünden telgraf makinesi ile haberleşme memuru Celal'in bulunduğunu, oradan haberleşmeyi sağlayabileceğimizi, ayrıca telgraf teline bağlanmak suretiyle de telefon görüşmesinin sağlanabileceği, yiyecek, içecek vs. konularının tartışıldığı ve gereğinin yapıldığı ve yapılacağı, zorluğa yer bırakılmayacağı vaat edildi. Maraş'a dönüldü. Binbaşı Sami Şam'dan gönderdiği raporda Ali Şefik (Özdemir) ile birleştiklerini, faaliyetlerinin ilerlediğini yazıyordu.

Bir hafta sonra Özdemir'in postası eski polis arkadaşım

Hasan Kınıkoy gelmişti. Maraş heyeti merkeziyesine yazılmış olan yazıda Suriye'nin durumunu ve bizim için iyi veya kötü olan olayları ve durumları bildirmekteydi. Özdemir muntazaman (düzenli, devamlı) düşman hareketi konusunda Heyet-i Temsileye rapor vermeye devam etti.

O günlerde birçok Fransız memuru Maraş'a geldi. Halkı aldatmak için Belediye Başkanı ve Müftüyü ziyaret ettiler. Para dağıtmak istediler. Cemiyet üyeleri düşmanın fazla asker getirmesinden telaşa düştüler. Artık bu teşkilattan vazgeçtik diyorlardı.

15 Aralık 1919 tarihinde doğu illeri Kumandanlığına atanan General Keret Maraş'a geldi. Memleketin ileri gelenleri ile memurları karargâha çağırıp memleketi korumayı kendine görev edindiğini, bundan dolayı asayiş bozanları ve işgal kuvvetleri karşısındaki hareketleri yasakladığını ve Pazarcık'taki Kılıç Ali ve onlara yardım edenleri hapis edeceği gibi şeyler söylemiştir. Rafet hoca da "Fransız medeniyetinden söz ediliyor, hâlbuki Fransız işgali üzerine çeşitli fenalıklar oluyor. Ermeniler silahlanıyor, kadınlara, ihtiyarlara saldırılar oluyor buna ne demeli? "demesi üzerine...

Ertesi akşam Çukuroba Camii'ne bomba atıldı. Dört yüz imzalı protesto 17 Aralık 1919 mutasarrıflık vasıtasıyla (aracılığıyla) General Keret' e gönderildi. Artık gerginlik baş göstermişti. Şube ve Jandarmadaki silahları alarak halka dağıttık. Düşman topluluklarına karşı aradaki irtibatı (ilişki) kesecek şekilde önlem alındı. Pazarcık'tan Kılıç Ali Fransız Komutanını makine başına çağırarak sansürü kaldırmasını, fazla kuvvet gönderilmemesini, aksi halde yolların kapatılacağını söyledi. Fransızları telaşa düşürdü.

28 Aralık 1919'da Ermeniler artık vahşiyane hareketlere cesaret ediyorlardı. Ahır Dağı'na oduna giden Çömezoğlu Mehmet, Hüseyinoğlu Mehmet isimli iki fakiri kışla civarında şehit etmişlerdi.

30 Aralık 1919'da karşılık vermek üzere Çuhadar Ali kendiliğinden Hristiyan Mezarlığı civarında iki Ermeni'yi öldürmüş bi-

rini de yaralamıştı. Fransız Kumandanı bir bildiri yayınlayarak İslâhiye'den gelen askerlere saldırıldığını, bundan sonra taş atılır, kurşunla, kurşun atılırsa, topla, bir nefer ölürse, Maraş'ın ileri gelenlerinden iki kişinin idam edileceğini söylüyordu.

13 Ocak 1920'de Maraş'a gelmekte olan Fransız kuvveti artık Eloğlu (Türkoğlu) istikametinden (üzerinden) gelemiyor, Belpınar üzerinden geliyordu. Fransızların Maraş'a gelmek üzere Antep'ten çıkan bir kuvveti Antepli Boyunoğlu Memik takip etmiş, Pazarcık'ta Yakup Hamdi çetelerinden Karayılıanoğlu tarafından sıkıştırılmış, ağırlıklarını bırakarak kaçmayı başarmışlardı.

Antep yolu da Pazarcık çeteleri tarafından kapatılmıştı. Maraş'taki işgal kuvvetleri mahsur (hapis) bir hale geldiklerinden 19 Ocak 1920 tarihinde düşman Maraş'tan Pazarcık'a bir kuvvet çıkarmıştı.

Maraş'tan acele olarak Kılıç Ali'ye yazıldı. Düşmanın çıkardığı bin kişilik kuvvet Pazarcık'a ulaşmadan Maraş altında bir manevra (tatbikat, gidiş, geliş) yaparak Maraş'a geri geldi. General Keret Maraş'ın müstahkem (sağlamlaştırılmış) binalarını ve hakim noktalarını takviye (kuvvetlendirme) etmeye başladı. Düşmanın bir hareket yapacağına şüphe yoktu. Düşman şehri kuşatmak için gereken her şeyi özenle yapıyordu. Kale'yi işgal etmek istemişlerse de Evliya'nın gayret ve çabasıyla başarılı olamamışlardı.

20 Ocak 1920'de General Keret hükümeti işgal etme yetkisinin olduğunu kırk bir bin mevcut askeri olduğundan karşı konulursa harekete geçileceğini ve sorumluluğun karşı gelecek olanlara ait olduğunu Mutasarrıfa bildirmişti.

Durum Sivas'a yazıldı. Alınan cevapta “Vaziyeti iyi idare etmek lazımdır. Harp durumunda tehlike vardır. Kuvvet ve askeri malzeme yetiştirilmesine imkân yoktur. Ona göre önlem alınması konusunda dikkat ve özen gösterilmesi... “emrediliyordu. Tabi bu emre uyulacaktı.

General Keret 20 Ocak 1920'de yayınladığı resmi yazı ile

Mutasarrıf vekili ile büyük memurları halkın ileri gelenlerini 21 Ocak 1920 Çarşamba günü karargâha istemişti. Mutasarrıf Vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail, Nafia Mühendisi, Müftü Hacı Mehmet, Hoca Rafet, Hoca Hafız Ali, Dedeoğlu Mehmet, Şişmanoğlu Arif, Kocabaş Hacı Naci, Bayazıtıoğlu Mehmet, Polis Komiseri Cemil karargâha çağrıldılar.

Vaziyet Sivas'a ve Pazarcık'a haber verildi. Sivas eski fikrinde ısrar eylediği gibi fazlasıyla da Elbistan- Göksun yolundaki kumandanlara Elbistan-Göksun yolunun kapatılmasını, düşmanın Elbistan'a doğru hareketine engel olacak önlemlerin alınması için emir verdiğini daha sonra öğrendik.

General Keret davetlileri öğleye kadar bekletti. Kılıç Ali'nin kendisini tehdit (gözdağı) ettiğini, Kuvayı Milliye'in yolları keserek harp ilanına mecbur etmeleri, Fransız hükümetine karşı gelmek olduğundan, bunun da Maraş'tan idare edildiğinin anlaşılmakta olduğundan sorumluluğun Maraşlılara ait olması gerektiğini, “Suçsuz olduğunuzu söylerseniz, Pazarcık için ayırdığım kuvvetlerle giderek Pazarcık'taki kuvvetlerinizi dağıtırsınız.” demişti. Rafet Hoca: “Kuvvet göndermezden evvel bir subay ver beraber gidelim. Vaziyeti (durumu) görüp size haber getirelim, ona göre düzen alabilirsiniz. “Cevabı verince “Öldürülecek subayım yoktur!” karşılığında bulundu. Bunlardan bir kısmını ayırıp odaya hapsedip nöbetçi bıraktı. Diğerlerini işgal kuvvetlerine boyun eğmeleri için halka öğüt vermelerini emrederek salıvermişti.

Karargâhta tutuklanan Mutasarrıf Vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Nafia (Bayındırlık İşleri) Mühendisi Abdüllatif, Belediye Başkanı Hacı Bekir Sıtkı, Kocabaş Hacı Naci, Şişman Arif idiler. Kendilerine izin verilenlerden Rafet Hoca “Arkadaşlarımızı soranlara ne diyeceğiz. Onlara da izin verilmeyecekse biz de kalalım.” sözüne “Biraz sonra onlar da gelirler.” cevabını vermişti. Bunlar karargâhtan çıkınca Fransız birliklerinin harp düzeni aldıklarını; yollara asker konmuş, harbe hazırlandıklarını görmüştü. Biz heyet hakkında bilgi edinmek isterken, Bayazıtıoğlu Meh-

met Bey arkadaşlarının tutuklandıklarını, kendilerinin zorla gelebildiklerini söylemesi üzerine halkın Bayazıtlı Mahallesinden dayı dedikleri İsa Çavuş'un etrafına toplanarak: "Haydin Kışlaya gidelim, Heyeti kurtaralım!" diyerek yürüdükleri haber verildi. Yetişerek durduruldu, geri çevrilerek daha önce verilen emre uyulmasını: "Silahsızların evlerine, silahlıların silah başında verilecek emri beklemeleri söylenerek dağıtılmışlardı. "Çok geçmedi, hükümete gelmekte olan bir jandarma Terzi Ziro'nun evinin karşısındaki Fransızların oturduğu evden atılan bir kurşunla şehit olmuştu. Düşman gördüğü her karartıya ateş ediyordu. Birkaç adam yaralandı. Mağaralı tarafındaki Fransız devriyesinin tümü yok edilerek silahlarının alındığını devriye memuru Remzi haber verdi. Şimdiki hükümet civarında yerel olaya giderken, o semtin grup komutanı Bekir Özdemir ile karşılaştık. "Siz buraya niye geldiniz? Geri dönünüz." dedi. "Fransız devriye erlerini vuranları, silahları alanları görmek istedim" deyince "Emirsiz harekete geçilmesi doğru değildir. Burada silahlar patladı. Etrafta Ermeni evleri vardır. Burada durmanız doğru değildir. Olayı öğrenir, size haber veririm." dedi. Yanında silahlı kuvvetler vardı. Harekete geçmişti. Ark başında kışlaya doğru ateş başladı. Mağaralı'da Fransız devriyesinin vurulması üzerine Acemli Mahallesi'nde de hareket başladı.

Fransızlar şehre top ve makineli tüfek ateşi yaparak korku saldılar. Ahır dağında yirmi bin kuvvetimiz vardır. Harekete geçecek diye bildirimleri sokaklara yapıştırdığımızdan odundan gelenleri çete zannederek topları Ahır dağına çevirdiler bombardıman ediyorlardı.

Fransızların hükümet caddesine ateş etmelerinden evlerine gidemeyen sıhhiye müdürü Murat, Doktor Hilmi, Emir Mahmutzade Sırrı ve birçok memur hükümetin doğu tarafındaki duvardan inerek Muallim Hayrullah Efendi'nin evine sığınmışlardı. Faik ile biz de oraya gittik. Top sesleri devam ediyordu. Çarşı ve sokaklarda tutuklamalar başladı. Kaltakçı Halil, Dikeç Hayri, Üzümsuyu Mehmet, Talaşkacı Hacı Ali'nin şehit edildikleri haberi veril-

di. Harbin birinci günü Pazarcık'tan gelmekte olan din adamı Ediklioğlu Mustafa da Kapıçam'da şehit edildi. Sivas'tan emir (talimat, yönerge) istemiştim. Posta geldi, Mahmut Bey ile şifre çözüldü “Harbe meydan verilmemesi, sükûnetin korunması, sükûneti korumak uygundur.” deniliyordu. Fakat düşman harbe başlamıştı.

Teslim olduğumuz takdirde yüzlerce insan tutuklanacaktı. Harbi kabul etmek daha doğru idi. Harp emrini semtlere götürmek için postaların cesaretleri kırılmıştı. Emir-Kumanda dinleyen yoktu. Herkes şaşırmıştı.

Fransızların terör hareketi halkı korkutmuştu. Jandarmanın açtığı ateşler de Fransızları ürküttü, düşmanın taarruza geçmesine sebep oldu.

Akşamleyin Kayabaşı'na gitmek üzere arkadaşım Faik ile Keşifli Camii'ne kadar gittik. Yahya hocayla birleşerek cephe vaziyetini gözden geçirdik. Kayabaşı harp sahnesi olmuş, geçme imkânı yoktu.

Düşman harekete geçer geçmez Kayabaşılılar da cephe tutmuşlardı. Abarabaşı Kilisesi, Araplar Kozu, Kışla arasındaki düşmanın hareketini durdurmuşlardı. Karşılıklı silah sesleri devam ediyordu. Sokaktan geçen köpeğe bile ateş ediliyordu. Hükümete geri dönmek üzere Uzunoluk'a gelince, oradan geçen Fransız birliğinin ateş açması üzerine Ceza Hâkimi Cemil vuruldu. Ben dereye atlayarak, Baba Halillerin kapısı altına sığındım. Birleşmeye olanak bulunamadı. Bir süre sonra hükümete döndük. O gece Abarabaşı Kilisesi'nin arkasında bir evde kiracı olarak oturan yüksekokula hazırlık okulu din bilgisi öğretmeni Hafız Veliddin'in evine giren Ermeniler onu korkunç bir şekilde şehit etmişlerdi. Merhumun şahadeti çok tesir uyandırdı. Demek Ermeniler fırsat bulurlarsa katliam edeceklerine şüphe bırakmıyorlardı. Halk artık teslim olurlarsa öldürüleceklerine inanmıştı. Geceyi hükümette Yüzbaşı Mahmut ve öğretmen Ahmet Hilmi ile geçirdik. Sabahleyin erkenden ark başındaki kuvvetleri görmek için gittim. Kışlanın or-

tasında ve üstünde tahkimat (sağlamlaştırma) yapılıyordu. Orada bulunan Sarı Kâtip Hasan ve Çuhadar Ali'ye ateş edilmesi emrini verdim. Çok isabetli ateş dolayısıyla düşman kuvvetleri kışlaya sığındı. Ark başından mazgallar (ateş edecek delik) açılarak, siperlere kuvvetler yerleştirerek hükümete döndüğümde 22 Ocak 1920 tarihli Mutasarrıf Vekili Cevdet, Belediye Reisi Sıtkı, Jandarma Kumandanı İsmail Hakkı imzalı yazı geldi.

Bu yazıda: “Ey Ahali (halk), yaptığınız hareketle memleketi mahv (yok etme) ve harap edeceksiniz, Allah'ını seven, peygamberini seven bu kanlı faciaya (kötülük) bir son versin. Bu bildirinin üzerine halk, silahını terk ederek yerlerinde rahat ve sakin otursunlar, iş ve güçlerine baksınlar. Şayet bir daha bir taraftan silah atılacak olursa memleketi harap ettireceksiniz. Aman gardaşlar malınıza, canınıza acıyınız, sözümüze güveniniz, söz anlamayanlara anlayanlar anlatsın, size silah atılsa bile karşılık vermeyiniz. Bu ilanı jandarmalarla, tellallarla merkeze ilan ediniz. Memleketin çıkarı bunu gerektirir.” diyordu.

Fransızlara karşı batıda hakim olan noktadaki Mercimek Tepe, Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Yedek Subay Muhacir Abdullah tarafından tutulacaktı. Fransızlar daha evvel harekete geçtiklerinden Mercimek Tepe'yi işgal etmişlerse de Mustafa Çavuş kuvvetleri baskın yaparak bir iki saat süren savaştan sonra Fransızlar Mercimek Tepe'den çekilmek zorunda kalmışlardı. Kışladan yapılan müthiş topçu ateşine rağmen Mercimek Tepe'yi Mustafa Çavuş kuvvetlerinin işgal etmesi ve ark başından kışlaya doğru şiddetli ateş açılması, Fransızları telaşa düşürmüştü, Mutasarrıf Vekili Cevdet Beyi göndermeye mecbur etmişti. Cevdet Bey, elinde beyaz bayrak hükümete geldi, karşıladık, Yüzbaşı Mahmut'a; “Beyaz bayrak çek, her tarafa postalar çıkar, teslim olacağız.” emrini verdi. Mahmut: “Postaları vururlar, halk teslim olmaz.” deyince “Sizi idam ederler, vazifenizi (görevinizi) yapmalısınız.” dedi. Mahmut ise: “Bulurlarsa idam etsinler!” dedi. Ben öne çıktım “Teslim olursak binlerce insan tutuklanır. Binlerce şehidimiz var-

dır. Teslim olmayız!” deyince “Siz kim oluyorsunuz? Sizi tanımıyorum.” dedi. Sonra Mahmut Bey'e dönerek: “Teslim bayrağı çekilmesi konusunda ısrar (ayak direme) ediyorlar, ben idamla tehdit (gözdağı) ediliyorum, ben gideceğim.” dedi. Tahrirat Müdürü (Yazı İşleri Müdürü), Fransızların top ve makineli tüfekte şehri bombardıman eylediklerini, birçok kimsenin şehit olduklarını, Müdafaa-i Hukuk üyelerinin tutuklandıklarını, harp bütün şiddetiyle devam eylediğinden acele top ve makineli tüfek ile harbi idare edecek bir kumandanın gönderilmesi... Konusunda Sivas'a telgraf gönderdi.

Mahmut Bey hareket edecekti. Tahrirat Kâtibi de geldi. “Gidemezsiniz!” dedi. Mahmut Beyi sıkıştırdı. Mahmut Bey kesinlikle gideceğini söyleyince Tahrirat Müdürü (Mutasarrıf Vekili) “Ben de giderim.” dedi. Ben rica ettim “Telaşa lüzum yoktur, sonucunun hayır olduğu, Fransızların tecavüz (saldırı) etmeleriyle sabittir (görülmede). Sivas'a şehri top ve makineli tüfekte ateş altında tuttuklarını ve yangınlar meydana geldiğine dair yazınız. Şahsınızdan çok yararlanacağız.” dedim. Cevap vermedi.

Mahmut hareket etti. Daha sonra mutasarrıf vekilinin de eşyalarını toplayarak hayvanlara yükleyip hareket etmek üzere olduğu haberi verildi. Bırakılmaması emredildi. Eşyalarını Kayserilioğlu Nuri'nin hanesine yıktırdım. Bu defa harp raporunu yazdı. Mutasarrıf Vekilinin hareketi, Yüzbaşı Mahmut'un ayrılması halkın soğuk davranmasına sebep oldu.

Teşkilatımızın (örgütümüzün) kuruluşundan beri çok büyük yardımları görülen ve bizlerle hareket eden Dayızade Hacı Mehmet Efendi Hocanın yardımlarına lüzum gördüğümü karşımda toplanan, Kayserilioğlu Nuri, Dikeçoğlu Cemil, Mal Müdürü Yakup Oğlu Şakir ve diğer arkadaşlara anlattıktan sonra “Bu gece Dayızade hocanın evinde bir harp düzeni yapacağız. Böylece Dayızade hocanın güvenini kazanırsak halka öğüt vermesini isteyebiliriz.” kararını verdik. Dayızade Hacı Mehmet efendinin hanesi-

ne giderek “Müsaade (olur) ederseniz bu akşam harp harekâtını burada yapacağım. Tabi reddetmez, herhâlde misafir edersiniz.” dedim. Kabul buyurdular. Her iki saat arayla gelen raporlar okundu. Cevaplar yazıldı. Sabaha kadar böyle devam edildi. Hocaoğlu Ziya Emin ve damadı Cemil okuyup dua ediyorlardı. Küçük oğlu Ahmet Faik de gelen raporlarla uğraşıyordu. Anası ise telaş ediyordu.

Sabah namazı hoca efendi halkı mescide topladı. Bir vaaz ve öğüt verdi. Maraş'ın kurtulacağına katiyen şüphe edilmemesi konusunda ısrar etti. “Maraş kurtulacaktır. Bunda Allah'ın ilhamı ve yardımı vardır. Emin olun Maraş kurtulacaktır. Hepimiz silaha sarılalım. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisi Arslan'ın kafasında doğan bir şey değil, Allah'ın büyük yardımudur. Birlikte harp edelim. Onun verdiği emirler, gösterdiği gayretler (çabalar) Allah'ın ilhamıdır. “ dedi ve kerametini (doğaüstü güç) ortaya koydu. Bunun üzerine halk hizmete koştu. Hükümet harbi ve Kuvayı Milliye taraftarlarını kabul etmediğinden hükümeti devre dışı bırakma gerekliliği doğduğundan evvela bir karargâh sonra da semtlere harp emirlerini götürecek postalara gereksinim olduğunu söyledim.

Sarı Katıpzade Hasan Efendi “Bizim hanemizden daha uygun karargâh mı olur? İstirahat edersiniz, hanemizde bulunursunuz.” dediler. Sarı Katib'in hanesinin (evinin) alt katı karargâh olarak kabul edildi. Bütün şehir merkezine ve merkeze bağlı olan yerlere şu harp emri verildi: “Arkadaşlar! Harp başlamıştır. Allah'ın inayeti (lütuf ve iyiliği), Peygamberimizin ruhaniyeti (ruh kuvveti), din kardeşlerimizin fedakârlığı (özverisi) ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız bir ferdimiz kalmayınca kadar düşmana teslim olmayacaktır. Gayret (çaba) bizden, tevfik (yardım) Allah'tan.” (23 Ocak 1920)

Cuma günü harp resmen ilan edildi. Semt şubelerine bu harp emri gönderildi. İrtibat (ilişki) sağlandı. Mutasarrıf Vekili'nin Sivas'a yazdığı mektup İstanbul'a yansıdığından 24 Ocak 1920 İç

İşleri Bakanlığı Maraş'ta Fransızların top ve makineli tüfekte şehri ateş altına aldıklarından, bu konunun araştırılması ile acele bildirilmesi için İç İşleri Bakanı adına "Kâşif" imzalı bir telgraf geldi.

Kayabaşı Mahallesi halkı harbin ikinci, üçüncü günlerinde Fransızların saldırıları karşısında, eczacı Lütfi'nin evi ve Keşifli Cami gibi güvenli yerlerden şehri savunuyorlardı. Arkbaşı kilisesine yanaşık Ermeni evlerindeki düşman kuvvetlerinin kışla ile birleşerek saldırıya geçmek üzere oldukları, yayılım ateşi açmalarından belli oluyordu. Ermeni evlerini yakarak kilisede düşmanı mahsur (hapis) bırakmak ve kışladaki kuvvetlerin birleşmemesini sağlamak için harp planımızda gerektiğinde Müslüman evlerinin de yakılması kararlaştırılmıştı.

24 Ocak 1920'de zor duruma düşen Kayabaşılılardan Karakızıoğlu Muhittin ve kardeşi Zeki bir teneke gaz yağı dökerek bütün mobilya ve eşyalarıyla birlikte iki evlerine ilk ateşi vermişlerdi. Ateş bitişik Ermeni evlerine ve Müslüman evlerine de sıçramıştı. Düşman kuvvetleri mahsur kaldı. Birleşmelerine engel olundu.

Acemli semtinde Evliya kuvvetlerinin yaptığı saldırı da ilerliyordu.

Harbin 3. günü Bertiz kuvvetleri, Muharrem ve Zafer'in kumandasında cepheye girmiş kışla ve General Keret'in karargâhı olan Amerikan Koleji üzerinde çok etkili harp yapmaya başlamıştı. Cepheler tutulmuş, her tarafta harp şiddetle başlamıştı. Harbin 3. günü Maraş altına gelen bir düşman nakliye kolu doğu cephesindeki kuvvetlerin saldırısıyla karşı karşıya kaldı. Zülkadiroğlu Süleyman Bey çeteleri ile yapılan çatışmada on iki esir, birçok da ölü verdiklerini eşya ve hayvanlarını bırakarak dağıldıklarını, aldığımız raporlardan öğrendik. O günlerde Deliklitaş, Alman Çiftlik Binasına saldırarak yakılmışsa da Peynirdereli Hacı şehit oldu.

Harp emri üzerine dâhildeki merkezi kuvvetler evvelce kendilerine verilen mevzilere (askeri birlik yeri) girmişti. Kışla ve Arkbaşı kilisesindeki kuvvetlerin birleşmek üzere harekete geçtiği

haberi üzerine hemen çok önemli ve dayanak noktası olan Keşifli Camii'ni düşürmemek için iki ateş arasında çok büyük fedakârlıkla (özveri) direnen Yahya Hoca kuvvetleri, merkezden gönderilen kuvvetlerle desteklendi. Düşmanın iki taraftan saldırması sonucu 24 saatte bir Keşifli Camii'ni yeni kuvvetlerle destekleme zorunluluğu vardı. Düşman terör estiriyordu. Postaların hareketine mani oluyordu. Buna karşılık evvelce yapılan planlar dâhilinde bitişik evlerden gizli yollar açıldı. Her tarafa harp emirlerini cephane ve kuvvet gönderme olanağı doğdu. Artık topyekûn bir cephe halinde harekete geçilmişti. Yüzbaşı Mahmut Bey Maksutlu Köyündeki telgraf makinesi ile Sivas'a yazdığımız raporu vermişti. Aldığı cevabı gönderdi. Sivas top ve makineli tüfekli birliklerin hareket ettiğini bildiriyordu. Hemen haberi bütün semtlere bildirdim. Halkın cesareti arttı.

Teşkilata başladığımızda Kışla, Abarabaşı Kilisesi, Katolik Kilisesi, Kümbet, Tekke, Şekerdere Kiliseleri, Fransızların işgalinde olduğundan bunların irtibatlarını keserek birer birer ortadan kaldırmak ve düşman kuvvetlerinin birleşmesini ve saldırıya geçmelerini sağlamak amacıyla aralarındaki evleri yakmak harp planlarımızdandı.

Harbin dördüncü günü Evliya kuvvetlerinin saldırısından ümitsizliğe düşen Ermeni Seferoğlu Avadis, Evliya'dan intikam almak için, Müslüman evlerini de yakmak üzere kendi evini ateşe vermişti. Evliya'nın evine de sıçrayan yangın civar Müslüman evlerinin de yanmasına sebep olmuştu. Bu yangınlar Müslüman ve Hristiyanlar üzerinde çok büyük korku ve tesir meydana getirdi. Artık her iki tarafta kuvvetlerinin üstünde fedakârlıklar gösterdiğinden yanan evlerin civar mahallelere sıçraması dolayısıyla şehrin iki tarafı da aydınlanmıştı.

Kılıç Ali Maraş'a yaklaştığı sırada Abarabaşı civarındaki Ermeni evleri, Acemli Mahallesi'ndeki büyük yangınlar, kışla önündeki evler, Pınarbaşı'ndaki Müslüman evleri, Çavuş'un evleri yakılmıştı. Bu büyük yangınlar dolayısıyla Maraş şehri bir yanardağ

manzarası almıştı.

Harbin beşinci, altıncı günü Şeyhadil'deki karakolu düşman işgal etmiş olduğundan Divanlı kuvvetleri saldıracak karakolu tekrar aldılar. Arkbaşı'nda kışlaya doğru bir takım siperler açılmış ve mazgallardaki kuvvetlerin fedakârlığı ile Fransızlar dışarı çıkamayacak surette hapsedilmişlerdi. Devamlı surette harp ve ateş devam ediyordu.

Harbin dördüncü günü Yenicekale Nahiye Müdürü Nuri ve müfreze (askeri birlikten ayrılan kol) kumandanı Zeynel Abidin idaresinde 260 nefer (er) Yenicekale kuvvetleri geldi. Bertiz kuvvetleriyle birlikte kışla ve General Keret karargâhına saldırımları ve Cancık Mağarasına yerleşmeleri emri verildi.

Kılıç Ali harbin beşinci günü Maraş'ın sağında yarım saat mesafede bulunan Arabkirli Çiftliği'ni karargâh yaptı. Bir bildiri yayınlarak "Memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğse çarpışmak için geldim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti, yardımı bizimledir." diyordu. Dört yüz kadar mevcutlu olduğunu raporda bildiriyordu.

Evliya kuvvetleri harbin beşinci günü Kale'nin etrafındaki evlere ve Kalealtı Kilisesine taarruz ediyordu.

Şekerdere karakolundan ve Ermeni evlerinden açılan ateş, harekâta engel oluyordu. Evliya kuvvetlerindeki Göllülü Yusuf Çavuş, Kilisli Mansur ve arkadaşları karakoldaki düşmana hücum ederken çetelerden dört kişi yaralandı. Berber Ali ile bir arkadaşı şehit oldular.

Harbin altıncı günü Kale altındaki Ermeni evleri yakıldı, kilise sükût (susmak) etti. Düşman ortadan kaldırıldı. Burada yangınlar başladı. Evliya kuvvetlerinin kumandanlarından Göllülü Yusuf Çavuş, Mansur Yayıcıoğlu ve Celiloğlu Ziya, Hüseyinoğlu Mustafa harekete geçerek harbin altıncı günü Şekerdere Kilisesi de düşürüldü ve yakıldı. Harbin altıncı günü Kılıç Ali şehrin doğu ve güneydoğu semtlerindeki Zülkadiroğlu Süleyman Bey ile birleşerek harekete geçmişti. Atmalı aşiretinden Yakup Hamdi (Paşa)

da Kılıç Ali kuvvetlerine katılmıştı.

Kılıç Ali karargâhı şehrin daha yakınındaki Haznedarlı'ya getirdi. Kılıç Ali harekât planını, düşman kuvvetlerine karşı açılacak mevziler (ateş noktaları) ve düşman topluluklarına karşı açılacak siperlerin grup komutanları ile birleştirilerek, harekâta devam edilmesi kararlaştırıldı. Kışladan Şeyhadil'e inen cadde "Şark Cephesi" olarak Kılıç Ali'nin idaresine verilmişti. Gençlerin ve çocukların posta işlerinde büyük fedakârlıkları görülmüyordu.

Harbin altıncı günü Pazarcık Jandarma Yüzbaşı Ramazan ve Ahmet Çavuş Kayabaşı'na gelmişler, oradaki mücahitlerle iş birliği yapmışlardır. Harbin altıncı günü Elbistan Jandarma Kumandanı Ahmet Muhtar Nakıpoğlu, Muin, Sinanoğlu Hamit, Muhasebe-i Hususiye memuru Topal Salih ve tapu memuru Maraşlı Kazancıoğlu Sait Elbistan'ın Güplüce köyünden Tahir kumandalarında gelen çeteler, Maraş sokak mücadelesine iştirak (katılma) ettiler. Göksun'dan Binbaşı Hasan, Yedek Subay Bayram kuvvetleriyle gelerek Cancık mağarasına yerleştiler. Süleymanlı'dan Şube Reisi Binbaşı Cemil, Yedek Subay Sadi Seçmeer, Hacımaksutoğlu İbrahim, Hacı Arslanoğlu Ali Ruhi kuvvetleri de geldi, sancak cephesine yerleşti.

Harbin yedinci günü Yüzbaşı Kamil Sivas'tan geldi. Şehre girmede. Diğer kumandanlarla Cancık mağarasını karargâh yaptı. Sivas'tan getirdiği cebel topunu kullanan Tarsuslu Ahmet Çavuş, Bahri Çavuş ve İzmirli bir erdi. Maraşlı topçularla takviye edilerek top harekete geçti. Sivas'tan gelen makineli tüfek zabiti (subayı) Ahmet Hamdi Nahirönü'nde düşmana karşı tertip (düzen) edilerek yerleştirildi. (Topun mermilerinin barut hattı tam olmadığından verimli olarak kullanılamıyordu.)

Harbin yedinci günü İslahiye'den gelen düşman kuvvetleriyle Karayay mevkiinde (yerleşim yeri) yapılan harpte on yedisi imha (yok etme) gerisi esir edildi. Benli Ali yapılan bu harpte şehit oldu.

Evliya kuvvetleri Zimyan Mahallesi'ndeki Ermeni evlerini

ve kiliseyi yaktı.

Düşman ardi arkası kesilmeden tedhiş (terör) hareketiyle şehir bombardıman ediyordu. Kışla, Abarabaşı, Amerikan Koleji ve şehrin içerisinde birkaç kilise kalmıştı. İstanbul'a yazılan raporlarda düşmanı hazırlıksız yakalamak ve düşmanın daha fazla kuvvet getirmesini engellemek için Fransızların yakıp yıktıklarını anlatıyorduk. Bu çabalarımıza Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'i bile inandırmıştık. O da: "Maraş'ta katliam (topluca öldürme) vardır." diye her tarafa ilan ediyordu. Harbin yedinci günü Hırlakyan Avadis'ten Zülkadiroğlu Süleyman Bey'e bir tehdit mektubu gelmişti.

Millîş Nuri, Yusuf Hacı köyünden Kâhya Hasan Oğlu Durdu, Hırlakyan Avadis'in evine ateş vurmuşlar, bu ateş Kuyucak mahallesinin tamamen yanmasına sebep olmuştur. Yangından kaçan düşman kuvvetleri ve Ermeniler Kümbet Eytamhane'sine (yetimler yurdu) ve Kilisesine sığındılar. Evliya kuvvetleri o gün Kanlıdere'deki yolun üzerindeki evleri yaktı, kaçanları ortadan kaldırdı.

Harbin sekizinci günü Zimyan Kilisesi ve Kalealtı Klisesi'nin civarındaki evlerde kalan Ermenilerin karşılık (ilgi) görmediklerinden evleri boşaltarak kaçtıkları, yalnız damda bekçi bir Ermeni gördüklerinden vuruldu.

Evliya kuvvetleri o gün Abarabaşı Kuyumcu sokağındaki Ermeni evlerini kısmen, Kale'nin doğusundan giden yolun doğusundaki evleri tamamen, Şekerdere'deki evler ve kilise ile Zimyan mahallesindeki evler noksansız yakılmıştır. Evliya kuvvetleri harbin sekizinci günü yine Kulağı Kurtlu mahallesi harekâtına başladı. Mahalledeki Ermeniler yok edildi. Evvelce kale altı civarında şehit edilen jandarmanın silahı orada bulundu. Silah alındı. Ermeniler yok edildiler. Harbin dokuzuncu günü Fransızlar Maraş'a büyük bir ikmal kuvveti gönderdi.

Bu kuvveti görmek üzere karargâhın arkasında yüksek bir yere çıktık. Düşmanın açtığı ateşte postamız Hüseyin yaralandı. Hanesine (evine) nakledildi. Düşman orasını da topa tuttu.

Hüseyin'in evinin avlusuna iki mermi düştü. Allah esirgedi. Ufacık hanesine veya bahçesine isabet etseydi yaralınının da bizim de gittiğimiz gündü.

Kuvay-i Milliye hastanesindeki Doktor Haldun Bey'in gayretleriyle bacağı alçıya kondu. Bacağı kesilmekten kurtarıldı. Tapu Başkatibi (şimdi emekli olan) Hüseyin (Aksadır) Elbistan ve Süleymanlı kuvvetleri şehre girdiklerinde, Elbistanlı Muin Ağa Keşifli Camii'nde, Sinan Hamit ve Salih Kazancı ile Sait de Çarşı Karakolu'nda iki geceden beri görev yapıyorlardı. Süleymanlı kuvvetleri Evliya kuvvetlerine katıldı.

Maraş'ta doğa olarak iki cephe halini almıştı. Doğu Cephesi Kılıç Ali idaresine girmişti. Kılıç Ali gelecek düşman kuvvetlerine karşı ihtiyatta (yedek birlik) bulunan ve General Keret'in kararğâhı ile kışla üzerinde önemli görevleri olan Bertiz ve Yenice kale kuvvetlerini kendi cephesine aldı. Bir kısmını da Bertiz kuvvetleri kumandanı olarak Elbistan'dan gelen Eczacı Lütfi Kadioğulları'nın evlerine sevk etmişti.

Kılıç Ali Batı cephesinden aldığı Bertiz ve Yenice kale kuvvetleriyle iş göremiyordu. O günlerde Kılıç Ali Evliya'nın arkası arkasına kiliseleri düşürdüğünü görünce gayrete geldi. Kılıç Ali kuvvetleri Fransız topluluklarının bulunduğu Kümbet Kilisesi'ne, Bulgurcu'nun evine taarruz ediyorlardı. Birçok şehit vermelerine rağmen başarılı olamıyorlardı.

Harbin dokuzuncu günü Evliya kuvvetleri Bahtiyar yokuşu civarındaki dikiş yurduna taarruz etti. Yurt sükût etti. Kırkı kadın olmak üzere dört yüzden fazla düşman kuvveti kaçarak Katolik Kilisesine girerken yolda imha edilmişlerdir.

Nahırönü'ndeki makineli tüfek komutanı her tarafa ateş püskürüyordu. Halkın maneviyatını (moralini, güvenini) yükseltiyordu. Düşman Hatuniye tarafına ateş açıyor o tarafta yangınlar çıkarıyordu.

Ermeni okulu Protestan Kilisesi ve civarındaki kuvvetlerin birleşik Kümbet Kilisesi ve Eytamhane'sine kadar irtibat (ilişki)

sağlamaya çalıştıkları anlaşılıyordu. Diğer taraftan Yukarı Bedesten'e geçerek Tuzhanı ve Kırklar Kilisesi'ndeki kuvvetleri birleştirdikleri, oradan Şeyhadil'e doğru sarktıkları, oradan da Arasa'ya doğru ilerledikleri Aşağı Bedesteni işgal ederek Taşhan'daki kuvvetleriyle birleştikleri, bu suretle harbin şiddetlendiği ve çarşılar da yangınlar başladığı görülüyordu. Hatuniye mahallesinde Medine Oğlu Abdullah Çavuş'un Katolik Kilisesini yakmak için çalışması ve şehit olması dolayısıyla Şih mahallesini tehdit ettikleri ve tehlikeli bir durum yarattıkları gerçektir.

Harbin onuncu günü harp devam ediyordu. Kümbet Kilisesi harekâtında Eşbah Mehmet ve birtakım mücahitler şehit olmuşlardı. Halkın çok üzüldüğü alınan raporlarda kendini gösteriyordu. Harbin onuncu günü Evliya kuvvetleri Tekke Kilisesi'ni kuşattı kilisenin içerisindeki düşmanı yok etti, kilise yakıldı.

Kılıç Ali'nin şehre gelip harekâtı bizzat idare etmemesi düşman topluluklarına karşı cephe tutmaması ve etrafına toplananların dükkan, mağaza ve hanları yağma etmeleri, Kılıç Ali cephesinin başarısızlığına ve doğu cephesindeki düşman kuvvetleri nin yer yer taarruza geçmelerine sebebiyet veriyordu.

Evliya kuvvetlerini idare eden Göllülü Yusuf Çavuş'un Tekke Kilisesi ve sulu tarla harekâtındaki şahadeti muhitte (cevrede, semtte) çok fena tesir (etki) uyandırdı.

İskenderun'a çıkmış olan Norman kuvvetlerinin gelmesi yakın olduğundan bir an evvel Katolik Kilisesi, Kümbet Kilisesi, Eytamhane'deki vesaire düşman topluluklarının maneviyatlarını bozmak için topun doğu cephesine gönderilmesi ve çetelerin çapulculuğunun önlenmesi ve acımaksızın cezalandırılması kararlaştırıldı. Norman kuvvetlerinin geleceği Antep yollarını korumakla görevli çetelerin, Kapıçam'ı terk etmelerinden Fransız kuvveti Maraş'a doğru geldi ise de Maraş'a girmeyi başaramadı. Bunlarla Göynüklü Uzun Yusuf Çavuş kuvvetleri harp ederek düşman kuvvetlerini takip ettiler. İslahiye'ye doğru çekilirlerken Eoğlu'nda (Türkoğlu) yapılan harpte Uzun Yusuf Çavuş ve Türkoğ-

lu'ndan birkaç kişi şehit oldular. Fransızlar İslahiye'ye geri çekildiler.

Harbin on birinci günü Tuzhan ve civarı Kuvayı Milliye kuvvetlerinin tehdit ve baskı etmeleri sonucu Ermeniler Tuzhan'ındaki kasaları soyarak Bedesta'a çekildiler. O civardaki halkın bazılarının fedakârlık yaparak Bedestan'ı yakmayı başarmalarından dolayı düşman Katolik Kilisesi ve Belediye'ye çekildi.

1 Şubat 1920 harbin on birinci günü aşağı Bedestan'a çekilen düşman Tuzhan'daki kuvvetle birleşti. Mevlevihane ve Üdürgücü Camii Şerifi ve mahalle mensupları Belediye binasını yaktılar. Düşmanı durdurmak için kuvvetlerimiz harekete geçti. Kırklar Kilisesini yaktılar ve düşmanı Arasa'ya doğru kovalayarak, Şihmant Hanına kadar ilerlediler. Bu hanı da düşmandan geri aldılar. Yılan Kıran hanında düşmanla harp edildi. Bu han da yakıldı. Arasa hanının batısı düşmandan temizlendi. Aşağı Bedesten ve Tuzhan'a taarruz edildi. Bunlar da sükût etti. Evliya cephesi kuvvetleri çarşıya ve bedestene dayandı. Batı cephesinde yapılacak bir hareket yoktu. Doğu cephesinde düşman güçlerine karşı düzen alınıyordu.

2 Şubat 1920 tarihinde kahramanca harp eden Şih mahallesi iki ateş arasında kalmış yardım bekliyordu. Katolik ve Protestan Kilisesi'ndeki kuvvetlerle Kümbet Kilisesi ve Eytamhane'deki (yetim yurdu) kuvvetler birleşmek için Şih Mahallesi'ne baskı yapıyordu.

Kılıç Ali'den yardım istenmişse de önemsemediği için Kılıç Ali'yi Fatmalı Dervişin evine davet ederek gittim. Çetelerin yerlerini terk etmelerinden zor duruma düştüğünü belirtti. Şimdi daha önemli Şih Mahallesi'ne karşı kayıtsız kalınmaması gerektiğini, Şih Mahallesi'ni kurtarmak için önlem alınması gerektiğini ve halkın kurtarılması gerektiğini anlatınca “Ne yapalım? Gerekli kuvvetimiz yok.” dedi. Hazır bulunan çete başları bunu kabul etmeyeceklerini bu konuda özveride bulunacaklarını, Çarşıbaşı'ndan ve Divanlı'dan yapılacak taarruzla (saldırı) Şih mahallesi-

nin kurtarılacağını söylediler. Divanlı tarafındaki Topaloğlu Ohasa'nın veyahut da Musa Efendizade Mehmet Efendinin evi yakılırsa Protestan Kilisesi'nin de yanacağını, Şih mahallesinin de kurtuluşunun doğal olduğunu söylediler. İkinci gün kesin olarak hareket etme kararını vererek karargâha döndük.

Harbin on üçüncü günü Evliya çağırılıp Kılıç Ali ile görüştüğümüzü Şih Mahallesi'ni kurtarmak için bugün bizim kuvvetlerimiz Çarşıbaşı'nda ve Arasa Hanında taarruza ve harekete geçip düşmana baskı yaparak yok etmek ve Divanlı'dan incek kuvvetlerle iki taraftan çevirme harekâtı yapılmasına karar verdiğimizden hareketi idare eylemesini söyleyince "Rahatsızım," demesi üzerine "Siz burada hareketi idare ediniz, ben giderim." diyerek hazırlığa başladım. Evliya kuvvetleri emrinde bulunan Süleymanlı'dan gelen Çeçen Şahin, Davut, Bat Musa bizim siperlerden cesur kimselerle hazırlık yapıldığını görünce, sonunda dayanamayarak "Siz giderseniz, burası tehlikeli bir yer olur. Burada sizin yerinizi kimse tutamaz, sizin gitmeniz doğru değildir. Madem gitmekte ısrar ediyorsunuz ben gideyim." diyerek hazır bulunan Ahmet Çavuş'u gönderdi, palaska ve tüfeğini getirtti. Arkadaşlarını alarak hareket etti.

Bedesten'i düşmandan temizledikten sonra Taşhan ve Arasa hanına taarruz edildi. Çok büyük ve cesaretle harp ediliyordu. Handaki Tunuslu Arap askerleri Evliya'ya teslim olacaklarını söylemeleri üzerine Evliya ve arkadaşlarının dikkatsiz hareket ederek ayağa kalkmaları üzerine, yanda bulunan Ermeniler üzerlerine ateş ederek her üçünü de şehit ettiler. Birkaç yaralı da vardı. Cenazesi Acemli Camii'ne defnedildi. Allah rahmet eylesin.

Harbin on dördüncü günü Kümbet Kilisesi ile Eytamhane'sine karşı hareket devam ediyordu. Pazarcık'tan yeni kuvvet geldiğini Kılıç Ali raporunda bildirmesinden, İslahiye'den büyük düşman kuvveti geleceği de duyulmuş olduğundan harbin on yedinci günü 6 Şubat 1920 tarihinde Fransız teyyaresi (uçak) gelerek Fransızlara evrak atmış, şehir üzerinde bir tur atarak şehrin yan-

gınlarını görmüştü.

Kılıç Ali Kümbet Kilisesi'ni günlerce bombardıman etmiş; sonunda hücum ederek kilise yakıldı. Bu hücum esnasında çok şehitlerimiz vardır. Çok kahramanlığı görülen Mıllış Nuri, Hasanoğlu Ali, Kerhanlı Ali, Saçmalioğlu Mehmet, Yunusoğlu Mehmet bu şehitler arasındaydı. Kiliseye karşı top ateşini gören Fransızlar bizim topun bulunduğu yeri bombardıman ettiğinden birçok evi yakıyor, insanca çok ağır kayıp oluyordu.

Fransızların kendilerini bıraktığını gören Bertizli ve Yenicekeleli çeteler de kışlayı ateş altına aldılar. Bunun üzerine düşman topunu tekrar çetelere dönderdi. 8 Şubat 1920 bizim cepheye şube reisi Cemil, Elbistan'dan Nakboğlu Mehmet Ağa ve Ali Hafizoğlu Mehmet Pehlivan 300 kadar kuvvetle gelmişler, Cancık'taki bir karargaha yerleşmişlerdi. Nahırönü'ndeki makineli tüfek Subayı Hamdi o civardaki kuvvetleri faaliyete geçirmektedir. Harbe başlamadan önce Ermeniler Norman kuvvetleri gelecek diyorlardı. Teyyarenin dönmesi üzerine büyük bir hazırlık yaptık. Norman birliklerinin bir alayının top ve makineli tüfekle tam donanımlı olarak yüzlerce deve ve birçok araba ile büyük bir kuvvetin gelmekte olduğu İslâhiye'den haber verilmiş idi. 8 Şubat 1920'de Kılıç Ali'nin de hazırlık yapması üzerine Cancık cephesindeki Elbistan kuvvetleri ile daha evvelce gelen şehir dâhilindeki Elbistanlı ve bizim Arkbaşı cephesinde bulunan 200 silahlı ile harbin başlangıcında ihtiyat (güvence) olarak kuzey cephesine koyduğumuz Bertiz Yenicekele, Türkoğlu Mustafa Çavuş ve Nedirli kuvvetleri de gelerek düşmana karşı düzen almak üzere Cancık'ta bulunan, Binbaşı Cemil, Binbaşı Hasan, Yüzbaşı Kamil, Yüzbaşı Yörük Selim, Yüzbaşı Ahmet Muhtar, Yüzbaşı Mahmut (Sadişer) ve diğer subaylara hazır olmaları için emir verildi. Emirle birlikte Çuhadaroğlu Mehmet, Beyazıtıoğlu Kenan gelmekte olan düşman kuvvetlerine karşı Cancık'tan alınacak talimat doğrultusunda hareket edilmek üzere şehirden Cancık cephesine gönderildiler. Aldığım raporda Bertiz ve Yenicekele kuvvetleri Eczacı Lütfi El-

bistan'dan gelince Kılıç Ali cephesine ve Kadioğlu emrine gönderildiğinden hiçbir ihtiyat kuvveti olmadığı bildirildi. Arkbaşı'nda kendim de sipere girerek kışlaya karşı harbe devam edilmekteydi. Cephemizdeki halkın çoğu çıkarıldığından durmadan ateş etmek gerekliliği vardı. Düşmanın da Aksu Köprüsüne gelerek karargâh kurduğu rapor edildi. Elbistan'dan gelip Cancık'ta bulunan Kadioğlu Ziya ve Emirmahmutoğlu Hasip vaziyeti tehlikeli görerek ailelerini çıkarmak üzere mahallelerine gitmişlerdi.

Şubatın onuncu günü Kılıç Ali cephesinde panik başladı. Cancık cephesindeki kuvvetlerimiz düşmanı durdurmak şöyle dursun düşmanla harp etmeden çekiliyorlardı. Düşman şehre doğru harpsiz gelip Sıtma Pınarı'na karargâhını kurmuştu. Cancık cephesini ateş altına alıp seri atışlı toplarla her tarafı dövdü. Bizim dışarıdaki cepheden hiçbir haber alınamıyordu. İçeride birkaç kişi kışlaya doğru ateş ediyordu. Kılıç Ali cephesinde düşmana karşı cephe alındığı evvelce bildirilmişse de bizim cephede de panik başladı. Jandarma komutanı Ahmet Hilmi, Gürunlu Mustafa, Doktor Hilmi, Mutasarrıf Vekili Cevdet, Kılıç Ali cephesine gideceklerdi.

11 Şubat 1920 Mutasarrıf Vekili Cevdet Nahirönü'ne gitmişti. Arkasına posta gönderdim. Muhacirin memuru Nasurullah Efendi'nin evine misafir oldu. Şehir dışına çıkmasına izin verilmesi bildirildi.

Doktor Mustafa Bey gelerek: “Vaziyet (durum) fena oldu. Ne yapacağız? Teğmen Ahmet, Hilmi, Gürunlu Mustafa, Kılıç Ali cephesine gidiyorlar. Siz de gidersiniz. Ya siz giymeyecek misiniz?”

“Biz sonuna kadar sebat (sabır) edeceğiz. Tabi kaçmakla kurtulmak imkânı (olanağı) olmadığını takdir (değerlendirme) edersiniz. Düşmanla mücadelede tehlike görmüyorum. Kılıç Ali dönmüş cepheye giriyormuş, harbe devam mecburiyeti (zorunluluğu) karşısında bulunulduğu aksi halin katliamlara sebebiyet vereceği gibi esasen düşman yirmi gündür mahsur (hapis) oldu-

ğundan çekilmek mecburiyetindedir (zorunluluğunda). Teslim olduğumuz takdirde Sivas'a kadar yol açmış olacağız. Ben buna cesaret edemem.” dedim.

“Öyle ise ben de gitmem.” dedi. O ana kadar Kadir Paşa'nın konağında bulunan Elbistanlı Hakim Fevzi Kocabaş, Hacı Ahmet gelmişlerdi. Bunlar artık savunma imkanı kalmadığından cephedeki askeri kuvvetlerin ve çetelerin çekildiğini, eli silah tutan kimseler de tahkimat bahanesi ile kendiliğinden çekildiklerini teslim olmaktan başka çare kalmadığına karar verdiklerini, Kadir Paşanın konağında toplanan memleketin ileri gelenlerinin kararının bu olduğunu söylemeleri üzerine Doktor Mustafa; “Nasıl olur? Ben gideyim onları ikna (razı etme) edeyim.” diyerek Hakim Fevzi Kocabaş ve Hacı Ahmet ile Kadir Paşa konağına gittiler.

Bizim cephenin bozulmamış olmasından dolayı Nahirözü'nden Hoylu Mustafa, Makineli Tüfek Subayı Hamdi, Muhacirin Memuru Nasurallah, Acemliden Halil ve Hüseyin Evliyalar, Restebaiye'den Bat Musa, Zekeriya, Katip Hacı, Yahya Hoca, Gök Ökkeş gelerek harp hakkında bilgi edinmek istiyorlardı. Savunacağımızdan cephelerin terk edilmemesi için son bir çabanın sarf edilmesi konusu konuşulurken, Doktor Mustafa Bey'in, teslim olmak üzere Fransızlarla görüşeceğini haber verdiler. “Doktorun gideceğini ümit etmem. Giderse de bize bilgi vermesi gerekirdi. Bir söylenti olsa gerek.” dedim.

Esasen teşkilatın başlangıcından beri kendi kafası ile hareket eden Doktor, Kadir Paşa'nın odasında toplanan memleketin ileri gelenlerinin kendisine karşı gösterdikleri ilgi ve alakadan dolayı irade zaafına düşerek anlaşma yapmak üzere Balcıoğlu Mehmet'i de beraber alarak Fransızlara gitmişti.

Düşmanın memleketi top atışı altına aldığını söylemiştik. Bizim kuvvetler geri çekilince Kılıç Ali cephesindeki halkın kaynaşmasından, düşman orasını hedef tutarak bombardıman etmeye başladı. Ateş kesilinceye kadar herkes yerinde hareketsiz ve şaş-

kın vaziyette kaldı. Bombardıman sonucu çok ölü ve yaralı vardı. Doğu Cephesi (Kılıç Ali Cephesi) tamamen bozulmuştu. Bizim cepheden kaçanlar da oraya gidiyordu. Kılıç Ali cephesiyle daha önce bahsettiğimiz posta yolu olmadığından Divanlı mahallesinin bozgunluğu Kayabaşı'na da sıçramıştı. Kılıç Ali ümitsiz bir hale düşmüştü. Halkın cereyanına (panikleme) karışarak Develi Köyü'ne oradan da Kerhan (Ulutaş) Köyüne çekilmişti. Kılıç Ali cephesi içeri den yıkılmıştı. Düşman topluluklarına karşı tutulan cephe bozulmuş, düşman Hatuniye sırtından ilerleyerek yukarıda kaydedildiği şekilde birleşerek Evliya'nın şahadeti ile neticelen durum meydana gelmişti. Harbin ilk haftasından beri gerek Pazarcık'tan gelen, gerekse Eczacı Lütfi'nin idaresindeki Bertizli ve Yenicekaleli kuvvetler ve dâhilde bunlarla beraber harekete geçen çapulcuların harp etmek yerine yağmacılığa başlamaları, Kılıç Ali'nin başarısızlığında en büyük sebep olmuştur. Kılıç Ali bunları önlemek için çok çalışmışsa da başarılı olamadığından çok üzgündü. Çete başlarını baskı altına almak istemesi üzerine çete başları ayrılmış Pazarcık'a gitmişlerdi. Bunu fırsat bilen çeteler de dağılmışlardı.

O gün akşama doğru halk artık bir daha dönmeyecek gibi memleketi terk etmeye başlamış her tarafa doğru gitmeye devam etmekteydiler. Maraş'ın kuzeyindeki Amerikan Koleji, Kışla, Abarabaşı Manastırı, Güneydeki Nahirönü'ne kadar olan Batı Cephesi kuvvetleri, dışarıdan gelen düşmana karşı kuvvet çıkarmasına rağmen, kalanlarla savunma yapma kararımız kesindi. Bu karara rağmen Kılıç Ali cephesinin bozulması, düşmanın orasını fazla bombardıman ettiği sırada bizim cepheye gelenler şaşkın durumda evini, ailelerini bıraktıklarından çok üzgündüler. Kendilerine laf anlatma imkânı (olanağını) yoktu. Mutlak (kesin) teslim olmak istiyorlar ve Doktor'un gelmesini bekliyorlardı. Bizim cephenin de sarsılmasına sebebiyet verdiklerinden Bat Musa, Sarıkaptip Mehmet ve daha bazı kimseler bizden habersiz karanlıktan istifade ederek düşmanın Mercimek Tepe'yi tutmasına rağmen Elbistan'a gitmek üzere kararlarını bildirdiler. Kesinlikle gidemeye-

ceklerini söyleyince Sarıkatiip Mehmet “Müsaade (izin) vermese-
niz de çıkarız.” demiştir. Bu sırada tehlikeli olduğu için şehir dışına
çıkacak ailelerin çıkarılmaması için, Yakup Oğlu Şakir ve Muhar-
rem Bayazıt'ı memur ettim. Hiç kimsenin gitmelerine izin veril-
meyeceğinden gitmeye çalışan aileleri çevirmişlerdir.

Kadir Paşa'nın konağına giden Sarı Katip'in ailesini Kadir
Paşa'nın hanımı kovmuştur. Onlar da Ali Beylerin hanesine sığın-
dılar. Gece Divanlı mahallesinde yangın görülmeye başladı. Di-
vanlı Camii yanıyordu. Gönderilen postamız gecikti. Gece saat iki
de gelen posta Ermenilerin Divanlı, Hatuniye, Şekerdere mahal-
lesini ateşe verdiklerini söyledi. Kılıç Ali cephesine gitme imkânı
kalmadığını söylemeleri üzerine Cancık'taki kuvvetlerimizin de çe-
kildiği anlaşılıyordu. Düşmanın Mercimek Tepe'yi işgal etmesi
Kılıç Ali cephesine hiçbir şekilde tesir etmemesine rağmen Kılıç
Ali cephesi tamamen çöktü. Düşman Kışla ile irtibat kurmak için
Kışla ve Mercimek Tepe'den Arkbaşı'nı sürekli bombardıman yap-
masına karşın pek küçük bir kuvvet sabrederek savaşmakta idi. Ci-
vardaki kuvvetlerle daha sağlam bir irtibat kurmak ve hareket bir-
liği sağlamak amacıyla savaşan kuvvetlerimizin başlarının (komu-
tanların) karargâha gelmesi emrini verdim.

Pazarcık'a Kılıç Ali cephesine gitmek için postalar çıkarıl-
dı, gece posta yolları açıldı. Kılıç Ali karargâhına varan postamız
topun nöbetçisiz karargâhta bırakıldığını ve yeni kesilmiş et göv-
delerinin de dallarda asılı olduğunu, civardaki halkın da çekildiği-
ni ve çekilmekte olduğu haberini getirdi. Mercimek Tepe'yi işgal
eden düşman Karamanlı mahallesini baskı altına almaya başladı.
Karamanlı imamı Hasan “Ne duruyorsunuz, düşman şehre giri-
yor.” diye rapor gönderiyordu. “Cephane gönderiyorum, siz ora-
dayken düşmanı bırakmazsınız ki; mahalleye girsin.” diye yazdım.

Gerçekten düşman önündeki Devecili ve Mağaralı ma-
hallelerini tamamen boşaltmış, çok güvendiğimiz Ceneviz Hacı
Mustafa da Kadir Paşa konağında toplananlar arasında bulun-
yordu.

Derhal Yakup Oğlu Şakir'e beş, altı er verilerek Mağaralı'ya gitmesi için emir verildi.

Karamanlı imamına Muharrem Bayazıt ve Zafer Bayazıt ile destek gönderildi, Arkbaşı'nda savunmada bulunduğumuzdan gidenlerin hiçbir hareketi görünmüyordu. Ancak “Karamanlıdaki kuvvetler harbe girmiŐler.” denilince karargâha döndüm.

Zafer geldi, “Ne var?” diye sordum. “Halkın teslim olmak istemesinden yeniden cephe açılmasına izin vermeyeceklerini söyleyerek Şakir, Muharrem ve benim de silahlarımı alarak gönderdiler. Kesinlikle teslim olacaklar. Haberiniz olsun. Bunun bir çaresine bakınız.” dedi.

Bizim cephedeki kuvvetlerimiz kumandanları Baş Katip Hacı Cerrahoğlu, Zekeriya, Yahya Hoca, Gök Ökkeş, Evliya Halil ve makineli tüfek subayı Hamdi gelmişlerdi. Durum görüŐüldü. Kılıç Ali cephesinin susması üzerine bizim cephenin de tehlikeye düştüğünü haklı olarak öne sürmekteydiler. Makineli tüfek subayı; “Tfeğimi teslim edersem beni idam ederler.” Dedi. Bunlara: “GörüŐleriniz doğrudur. Ben tehlike olduğuna inanmıyorum çünkü dŐŐman yirmi bir gündür hapis kaldığından bizden daha fazla yıpranmıŐtır. Kılıç Ali cephesinin savunmaması dolayısıyla telaşa lüzum görmüyorum. DŐŐman huruç (ıkıŐ) harekâtı yapması olasılığı da vardır. Biz sebat (sabır) edeceğiz.” Son karar Őudur: “Kılıç Ali cephesine yol açtırdım. DŐŐman görmeden aile ve çocukları geçirebiliriz. nce Nahirönü sonra Acemli... Sırasıyla geçmek imkânı vardır. Yalnız bu gece parolası “zafer” verilirse çekilmeye lüzum kalmadığına iŐarettir. Büyük bir çabayla dŐŐmanı sıkıŐtırmak gerekir. Böyle yapılmazsa zayıf olduğumuzu anlarlar ekilmezler. Őimdiden fazla cephane alınız. Siperlerde Şiddetli ateş yapılmasına devam ediniz.”

Emir verildiği sırada memleket ileri gelenlerinden teslim olmamız için bir heyet geldi. Heyet gerek doğuda gerekse batıdaki kuvvetlerin çekildiğini dŐŐmanın da memleketi tamamen kuŐattıđını söyleyince Katırcı Gök Ökkeş, “Teslim olana da ol diye

de...” diye küfür savurarak karşıladı. Orada bulunanlar “Daha harp edecek kuvvetlerimiz var, teslim olmayacağız.” diye cevabını vermiş iseler de vaziyet (durum) pek nazik bir safhaya girmişti. Düşman şehre giriyordu. Birkaç arkadaş olarak Mağaralı'ya gittim. Tamamen boşalmıştı. “Düşman kaçıyor” diye arkamdan on-on beş silahlı yetişti. Bunlara Devencilik ve Mağaralı Mahallelerinde cephe tutturarak karargâha döndüm.

Göksun'un Kuzutepe köyünden Ali Bey telaşla beni karşıladı: “Sizi vurmaya geldiler.” Diyordu, ben güldüm. “Merak etme, bir şey yapamazlar. İş olacağına varır. Düşman kaçarsa mesele kalmaz.” dedimse de, “Kadir Paşa'nın misafiri idim. Sözüme inan.” diyordu. Beraber Kadir Paşa'nın konağına gittik. Girişte silahlı insanlar, Kadir Paşa'nın avlusunda örtme saçakları altına sığınmışlar hatta ahırlara bile sokulmuşlardı. Herkes orasını bir korunulacak, sığınılacak yer olarak görmüştü. Oraya gittiğimde halk birbirinin üzerine sıkışarak oturuyordu. Bir sandalye koydular, yerleştik. Bizim Heyet-i Merkeziye İkinci Reisi Rafet Hoca, Aza Kocabaş Hacı Ahmet ve halkın daha birçok ileri gelenleri oradaydı. Dışarıdaki kuvvetlerin dağılması ve içerideki çetelerin de çekilmesiyle birçok cami yandığından artık kesin olarak teslim olma taraftarı olduklarını söylediler. “Bugün yirmi ikinci gündür harp ediyoruz. Hiçbir tarafta düşman taarruza geçemedi, mağlup değiliz. Kiliseleri yakarak, düşmanı hapis halde tutuyoruz. Destek birliğinin gelmesi mağlubiyetimizi gerekli kılmaz. Böyle toplanıp yanlış bir karar vermenizin felaketi getireceğini kabul etmeniz demektir.” deyince “Görmüyor musunuz? Divanlı Camii yanıyor, kuvvetlerimiz hep kaçtı.” dediler. Teslim olmak konusunda ayak dirediler. “Şimdi posta geldi. Kılıç Ali geri dönmüş cephe tutuyor. Mahalleyi terk etmeselerdi cami de yanmazdı. Biz de teslim olmaya karar verdiğimizde aynı kötü sonuçla karşı karşıya kalırız. Bu kadar kilişeye karşı bir caminin yanması önem ifade etmez.” sözüme karşılık “Kesinlikle teslim olacağız.” diyorlardı. “Teslim olduğumuz takdirde bu toplandığımız odanın çok tehlikeli bir vaziyete düşeceği-

ne şüphe yoktur.” Kadir Paşa: “Bu belayı başımıza ne için getirdin?” diyerek küfür savuruyordu. Sıraların üzerine çıkarak: “General Keret'e bu hadiseyi (olayı) ben yaptım. Cezasına razıyım. Başkalarına ceza verme desem, bu kadar Ermeni'yi siz öldürmediniz mi, bunları öldürenleri isterim, demeye lüzum görmeyerek katliam (toplu ölüm) edileceğimize göre, son nefes ve son kurşunu atmaya mecbur olduğumuzu, Allah'tan korkmadan, peygamberden utanmadan insaniyete mahcup düşeceğimi düşünmeden nasıl teslim olabilirim. Teslim olmanın mesuliyeti (sorumluluğu) çok büyüktür. Bu mesuliyeti ben üzerime almam, bunu üzerine alacak bir yiğit varsa, o da mütareke (anlaşma) için gitmiş, beklemek lazımdır. Sabır etmenizi rica ederim.” deyince Kadir Paşa küfürünü tekrar etti.

“Hey! Hey! Hey! Bu küfür, memleketini müdafaa (savunma) etmeyerek izharı caiz (zayıflık gösterme) gösterenlere aittir. Ben kabul etmem. Tamamen iade ediyorum.” diyerek ayrıldım.

Düşman gerek Kışla'dan ve gerekse Mercimek Tepe'den Arkbaşı'nı durmadan bombardıman ediyordu. Siperdeki arkadaşlarımızın manevra (siperden sipere koşma) yapmak ve mekanizma çevirmekten kolları yorulmuştu. Artık güneş açacaktı. Mercimek tepeden düşman Şükrü Bey'in bağına doğru keşif yürüyüşü yapıyordu. Ateşimiz ile durduruldu.

İkinci bir kuvvetin Kışla'nın alt tarafından Şükrü Bey'in bağına doğru yürüdüğü görüldü. Bunlar askere benzemedikleri için ateş keserek meydana çıkmaları beklendi. Ermeni aileleri oldukları şüphesizdi. Hepimiz birden “Kurtulduk!” sedalarıyla (söylemek, bağırarak) çok büyük bir sevinç içindeydik. Gidenlerin içinde Ermeni kadınlarının bulunması düşmanın artık huruç (çıkma, çıkış) hareketi yaptığının kesin delili olduğundan; “Siz devam ediniz. Ben bunu semtlere bildireyim.” diyerek karargâha döndüm.

Semt kumandanlarına Fransızların huruç harekâtı yaptıklarını ve Ermenilerin de beraberinde gittiklerini ve Norman kuvvetlerine doğru ilerlediklerini söyledikten sonra “Daha önce veri-

len emir üzerine düşmana karşı sürekli ateş devam edecek ve takip edeceğiz. Parolamız da “Zaferdir. “Düşman kaçacak biz de kurtulacağız. Sağlam bir çaba göstermemiz lazımdır. “Diye yazdım. Bir saat sonra çekilen düşmanın bir esteri (katırı) kaçarak üzerimize geldi. Ester kurtuldu. Yükü Ermeni eşyası idi. Ayaklarında keçe sarılıydı. Bu Ermenilerin Fransızlarla beraber gittiklerinin kesin deliliydi.

Gecesinde Kışla'da yangın görülmeye başlandı. Yangın gittikçe çoğaldı. Kışla'nın yakıldığını kabul etmeyen bazı kimseler kalmıştı. Artık bugün bizim için bayramdı. Çok güzel ve büyük bir bayrak yaptırmıştık. Bu zafer bayrağını gece çekip kışlaya gitmek isteyenler, rica edenler çoğaldı. Sabahleyin gidebileceklerini söyledim.

Erkenden Amerikalılar beyaz bayrakla karargaha geldiler. General Keret'e gönderilen Doktor Mustafa'yı sordum. Geri dönerken Alman hastanesinin orada arkadaşı ile birlikte, Ermeniler tarafından şehit edildiğini söylediler. Biz böyle söyleşide bulunurken, General Keret'in gönderdiği mektubu açtım. General Keret “Geldiniz, antlaşma istediniz kabul ettim. Sonra antlaşma maddelerine uymadınız. Ya bizi aldatmaya gelmişsiniz ya da oradaki kumandanlar üzerinde nüfus ve etkiniz olmadığı anlaşıldı. Hükümetimizden aldığım emir üzerine bugün Maraş'ı terk ediyorum. Bazı garnizonlarda askerlerim kaldı. Otuz bin Ermeni vardır. Korunmaları için sizin emanetinize bırakıyorum. İki ay sonra geleceğim. Bunlara bir fenalık yapılırsa Maraş'ı yerle bir ederim. Beni Eloğlu'nda karşılamaya çıkacaksınız. Adıyo Doktor.” diyordu.

Bu sırada Nahirönü'nden Hoylu Mustafa, Ökkeşoğlu Mustafa, “Düşmanın ömrü bu kadar olsun. “Diye önüme bir baş yuvarlamışlardı. Amerikalı Mr. Laymin: “Agop Ağa”dedi. Tabi ben tanı mıyordum. Bu memlekette gerek ticaretin gerekse ziraatın elinde olduğu halde yaptığı vefasızlığın, kötülüklerin cezasını çekmiştir. Amerikalılara “Bu durumu Fransızların meydana getirmiş olduklarını şahit olmalarından dolayı, hakikati saklamalarını,

Fransız ve Ermenilerin zulmüne (kıyım, acımasızlık, haksızlık, cefa) uğradığımızdan dünya medeniyetinde ve insanlık vicdanında hoş karşılanmamızı, Fransız ve Ermenilerin yaptıkları cinayetlerin dayanılmaz bir noktaya gelmesinden halkın ayaklanmasını ve harbi idare edenlerin doğrudan doğruya Maraşlılar olmasından hükümetin bir katkısının olmadığını, Mutasarrıf Vekili Cevdet'in ve bazı memleket ileri gelenlerinin harekâtı bastırmak için çok çaba sarf etmelerine karşılık halk Fransız ve Ermenilerin yapacakları katliamlardan ürkererek evlerinin yanmasını ve ölümü teslim olmaya tercih ettiklerinden bu büyük zafere kavuştular. Bundan dolayı bu saatten sonra kalan Ermeni vatandaşlarımıza her konuda önem ve özen göstererek güven içerisinde yaşayabileceklerini oluşturduğum heyetle giderek kendilerine bildiriniz. Ellerindeki ateşli silahları teslim etmek zorunda olduklarını kendilerine söyleyiniz." dedim. Amerikalılar da düşmanlarımızın bu oldukları yerlere heyetimizle giderek... 13 Şubat 1920

İNSAN OLARAK ARSLAN BEY

(Oğlunun Ağzından Maraş Milli Mücadelesinin Kahramanı – Kimliği ve Kişiliği)

Kahramanlar, bir milli mücadeleyi sonuna kadar başarı ile götürecek ve bunu insani özelliklerinden ve insani zarafetlerinden taviz vermeden yapacak insanlardır. Allah tarafından dünyaya belli amaçla gönderilirler. Bu yüzden hayatları Allah'ın onlar için uygun gördüğü yazgıyı izleyecek şekilde ilerler. Sürecekları hayatları onlar seçmemişlerdir. Ruhları, kişilik özellikleri ve yetenekleri yaşamaları gereken hayata, vermeleri gereken mücadeleye uygun şekilde Allah tarafından daha doğumları sırasında belirlenmiştir.

Arslan Bey'in en önemli kişilik özellikleri sadakat duygusu, iman ve inanç sahibi olması, cesareti korkusuzluğu, mücadelecisi ruhu, kararlılığı, alçak gönüllüğü, prensip sahibi olması, ilkelere olan katı bağlılığı ve adalet duygusudur. Bunun yanında fiziksel ve zihinsel açıdan onu bir savaş ve halk kahramanı yapacak her çeşit yetenek ile donatılmıştır. Askeri zekâsı, liderlik özellikleri ve disiplin duygusu son derece gelişmiştir.

Ama Arslan Bey'in en önemli ve ayırt edici özelliği tavizsizliği, ilke ve prensiplerine bağlılığı ve hizmet ettiği amacı her zaman her şeyin üzerinde tutmuş olmasıdır. Bu yüzden insan olarak Arslan Bey'i onu bir savaş kahramanı ve lideri yapan özelliklerinden bağımsız olarak değerlendirmek ya da anlatmak nerede ise olanaksızdır.

1918 yılında Mondros Mütakeresi'nin imzalanmasının ardından görev yaptığı Trablusşam polis kadrosundaki görevinden istifa etmiştir. Onu bu karardan vazgeçirmek isteyen ve bunun karşılığında da yüklüce altın teklif eden Arap Şeyhlerine: “Doğduğum şehir düşman işgaliyendeyken burada duramam.” diyerek cevap vermiştir. Trende birlikte seyahat ettiği ve Maraş'a değil Sivas'a gitmesi gerektiğini belirten önemli şahsiyetlere verdiği

cevap da aynıdır. Maraş işgal altındayken Sivas'a gitmeyecektir. Arslan Bey Kurtuluş mücadelesine her ne kadar doğduğu şehir-den başlayacağını ve Sivas' a gitmeyeceğini söylemişse de çok güvendiği üç arkadaşını, Teğmen Necati Kandemir'i, İsa Kınıkoy'u, ve Refik Kubati'yi Sivas'a göndermiştir. Kongre sonuçları Maraş'ta bir matbaada çoğaltılmış ve halkın morali yükseltilmiştir.

Bu uğurda başkalarına çok ağır görünebilecek bedeller ödemiş, hiç de kolay olmayan bir hayat sürmüş ise de, aynı sayede Maraş halkının milli mücadele kahramanı olabildiği de bir gerçektir.

Bir Kuvay-i Milliye lideri olmakla birlikte Terakki Perver Parti içerisinde yer almıştır. İzmir suikastı sonucu, bu suikastı Terakki Perver partililerin yaptırdığı sonucuna varılarak tüm parti ileri gelenleri İstiklal Mahkemelerinde yargılanmıştır. Arslan Bey de İstiklal Mahkemesinde yargılanmış ancak beraat etmiştir. Beraat kararında Mustafa Kemal'in "Arslan Bey gibi bir insanı yargılamamanız gerekir." diyen telgrafı etkili olmuştur. Ancak daha sonraki on beş yıl göz hapsi cezası almaktan kurtulamamıştır. Bunda etmen ise görev yaptığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden izinsiz ayrılması, Yozgat ve Uzunyayla halkının kendisini büyük bir coşku ile karşılayıp misafir etmeleridir. Daha sonra çıkarılan varlık vergisine Arslan Bey özellikle dâhil edilmiştir. Arslan Bey bu vergiyi ödeyebilecek durumda değildir. Ödeyemediğini söylediğinde kendisine Aşkale'de demir yollarında ray döşemek sureti ile ödeyebileceği söylenmiştir. Arslan Bey mallarının bir kısmını çok ucuza satarak bu ödemeyi yapmıştır.

Arslan Bey verdiği tüm hizmetlerin karşılığında, anlaşılacağı üzere takdir görmemiş, aksine İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmış, göz hapsinde tutulmuş ve varlık vergisine maruz bırakılmıştır. Ancak onu bir savaş kahramanı yapan kişilik özellikleri yaşam mücadelesinde de bir kahraman yapmış ve o karşısına çıkan tüm zorlukları olgunlukla göğüsleyerek, yaşamını onurlu bir şekilde sürmüştü ve haysiyetli bir şekilde bu dünyadan ayrılmıştır.

Bağımsızlık savaşında da, onurlu bir hayat sürme konusundaki savaşında da Arslan Bey'i başarılı yapanın onun insani özellikleri olduğu açıktır. O insani özellikler, bizzat kendisini Maraş halkının kahramanı yapan özellikleridir. Arslan Bey, ne kadar zor bir hayat sürmüş olursa olsun, bugün Maraş halkının her bir bireyinin ona duyduğu olağanüstü saygı, onun ne derece doğru bir hayat sürdürdüğünün en açık kanıtıdır. Neresinden bakılırsa bakılsın onun hayatı bu yüzden tekâmüle ermiş bir hayattır.

Arslan Bey bir an için onu kendisi yapan özelliklerinden taviz vermiş olsa çok daha kolay bir hayat sürebilecek, ancak bugün adı aynı saygı ile anılmayacaktı. O bunu seçmemiştir. Bu yazımın daha en başında belirttiğim üzere, o bunu seçebilecek bir ruh ve kişilik değildir. Dünyaya, Maraş halkına ve Türk Halkının Bağımsızlık Mücadelesi'ne hizmet için gelmiş, hayatının amacını tamamlamış, bu uğurda her zorluğa haysiyetle göğüs germiş ve aynı sayede doğduğu şehrin kahramanı olarak hayattan ayrılmıştır.

O zaman insan olarak Arslan Bey'i, hayata gelme amacını tamamlamış bir kahraman olarak özetlemek en doğrusudur. İnsan olarak Arslan Bey, Allah'ın onu dünyaya gönderme amacını yerine getirmeyi başarmış, hayatını bütünlüğe erdirmiş, iman sahibi bir kul ve tekâmüle ermiş bir ruhtur.

Önemli ya da önemsiz bir hayat yoktur. Her hayat önemli ve her hayat başlı başına ve sonsuzca değerlidir. Allah'ın bize nasip ettiği benliğin olanak verdiği hayatı haysiyetle, belli ilke ve prensipler ışığında yaşamak ve tamamlamak ise kahramanlıktır. Bu yüzden Allah'tan dilediğim, her birimize dünyada geçen süremizi haysiyetli bir şekilde tamama erdirecek ruh açıklığı ve kudreti nasip eylesin.

Mahmut TOĞUZ (TOĞUZATA)

12 Şubat 2018

MAHMUT TOĞUZ (TOĞUZATA)

1952 yılında Kahramanmaraş Kurtuluş mahallesinde dünyaya geldi. Arslan Bey'in hayatta kalan tek çocuğudur.

İlk ve ortaöğrenimini Kahramanmaraş'ta, üniversite öğrenimini Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinde tamamladı.

Kahramanmaraş Pazarcık ilçesine yerleşerek çiftlik işleriyle uğraştı.

Lise yıllarında Genç Ülkücüler teşkilatı ile başlayan dernekçilik faaliyetlerine, İstanbul Ülkü Ocakları, Ankara Ülkü Ocakları ve Ülkü yolu dernekleri ile üniversite yıllarında devam ettirdi.

Göksun ilçesinde “Kuzey Kafkasya Kültür ve Dayanışma “derneğini kurdu.

Abhaz-Gürcü savaşı sırasında, Abhazya Dayanışma Komitesi içerisinde yer aldı.

Çeçen-Rus savaşında yine Dayanışma Komitesi içerisinde yer aldı ve Kahramanmaraş Dayanışma Komitesinin başkanlığını yaptı.

1987 Milletvekili seçimlerinde DYP'den (Doğru Yol Partisi) Milletvekili Aday Adayı oldu. Süleyman Demirel'in “Çok genç, tecrübe kazansın. “Demesiyle aday olamadı.

2014 yerel seçimlerinde yoğun istek üzerine Kahramanmaraş'tan Belediye Meclisine aday oldu. Dulkadiroğlu Belediye Meclisine seçildi. Halen görev yapmaktadır.

Evli ve iki çocuk sahibidir.

